

Šikana na II. stupni ZŠ ve Zlíně

Irena Stuchlíková

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Irena STUHLÍKOVÁ**
Osobní číslo: **H08203**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Šikana na II.stupni ZŠ ve Zlíně**

Zásady pro vypracování:

Kompletace a analýza odborné tématicky orientované literatury.
Zpracování teoretické části bakalářské práce, pojmové ukotvení problému. Příprava metodické části bakalářské práce.
Stanovení výzkumné metody.
Výběr školy, na které bude výzkum probíhat a žáků této školy jako respondentů.
Stanovení cílů výzkumu a formulace hypotéz.
Provedení kvantitativního výzkumu na II.stupni ZŠ.
Zpracování výsledků výzkumu a jejich interpretace.
Vyhodnocení hypotéz a přijetí odpovídajících závěrů.
Doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3

PÖTHER, P. Dítě v ohrožení. 2. vydání. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-901896-52

ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-178-049-9

ELLIOTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-157-66

OLWEUS, D. Bullying at school: What we know and what we can do. Blackwell, 1993. ISBN 0631192393

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Mgr. Svatava Kašpárková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **25. ledna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **6. května 2011**

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

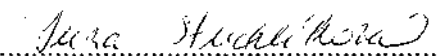
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 30.4. 2011

.....

1) zákon č. 111/1998 sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výtěžku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výtěžku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Abstrakt česky

Téma šikany patří v současné době k velmi diskutovaným. Bakalářská práce se zabývá problémem šikany na druhém stupni základní školy, tedy sociální skupiny, ve které se šikana objevuje nejčastěji. Teoretická část charakterizuje základní pojmy a popisuje druhy prevence školních šikana nejen u nás, ale i v zahraničí. Cílem je zjistit znalosti dětí o problémech šikanování. Práce prezentuje praktické poznatky a názory, nabízí výsledky výzkumného šetření, které vyhodnocuje a komentuje.

Klíčová slova: šikana, agresor, prevence, oběť, kyberšikana, sociální skupina, agrese, stádia

ABSTRACT

Abstrakt ve světovém jazyce

The topic of bullying is currently very much discussed. The theses addresses the problem of bullying at the elementary school, that is a social group in which bullying occurs most frequently. The theoretical part define the basic terms and describes the types of prevention of school bullying, not only here but also abroad. The target is to detect how much children know about bullying problems. This work presents practical observations and views and offers the results of the research, which are evaluated and commented.

Keywords: chicane, aggressor, prevention, victim, cyberbullying, social group, aggression, bullying stages

Děkuji paní Ing. Mgr. Svatavě Kašpárkové, Ph.D. za vedení mé práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA	10
2 DRUHY ŠIKANY	12
2.1 ŠIKANA NA PRACOVIŠTI	12
2.1.1 Mobbing a bossing	12
2.1.2 Sexuální obtěžování	13
2.2 ŠIKANA VE ŠKOLE	14
2.2.1 Šikana dříve a dnes	15
2.3 KYBERŠIKANA	16
2.3.1 Násilná videa	16
2.3.2 Rozšíření problému kyberšikana v České republice	17
2.3.3 Bezpečnostní opatření ve světě a v ČR	18
3 PROJEVY A NÁSLEDKY ŠIKANY	19
3.1 STÁDIA ONEMOCNĚNÍ SOCIÁLNÍ SKUPINY	19
3.2 SIGNÁLY PRO PEDAGOGY A RODIČE	23
3.3 NÁSLEDKY ŠIKANY	27
3.4 STOCKHOLMSKÝ SYNDROM	28
3.5 RODINA JAKO VÝCHOVNÝ ČINITEĽ	29
4 PROTAGONISKÉ ŠIKANY	31
4.1 PROFIL OBĚTI	33
5 PREVENCE ŠIKANY	37
5.1 PREVENCE PRIMÁRNÍ	37
5.2 PREVENCE SEKUNDÁRNÍ	38
5.3 PREVENCE TERCIÁRNÍ	39
6 INTERVENČNÍ PROGRAMY PROTI ŠIKANOVÁNÍ V ZAHRANIČÍ A V ČR	41
6.1 INTERVENČNÍ PROGRAMY V ZAHRANIČÍ	41
6.1.1 Olweusův program	41
6.1.2 Jiné zahraniční programy	43
6.2 INTERVENČNÍ PROGRAMY V ČR	43
6.3 SCHÉMA PREVENCE ŠKOLNÍCH ŠIKAN	44
II PRAKTICKÁ ČÁST	47
7 CHARAKTERISTIKA ŠKOLY	48
7.1 PREVENTIVNÍ PROGRAM POPISOVANÉ ŠKOLY	48
8 FORMULACE PROBLÉMU A STANOVENÍ DÍLČÍCH CÍŮ	50

8.1	FORMULACE HYPOTÉZ	50
	H:1 Hypotéza	50
	H:2 Hypotéza	50
	H:3 Hypotéza	51
9	METODA SBĚRU DAT.....	52
9.1	DOTAZNÍK.....	52
10	VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉ METODY ZJIŠTĚNÉ NA ZÁKLADĚ PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU	54
10.1	POPIS CHOVÁNÍ RESPONDENTŮ PŘI VYPLŇOVÁNÍ DOTAZNÍKU	54
10.2	VÝSLEDKY ZÍSKANÉ NA ZÁKLADĚ ZPRACOVÁNÍ DOTAZNÍKŮ	55
11	VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ	64
12	SHRNUTÍ A DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	67
	ZÁVĚR.....	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	72
	SEZNAM PŘÍLOH	74

ÚVOD

Výchova našeho budoucího pokolení je nejen pro rodiče, ale i pro pedagogy, velmi náročným úkolem. Denně se setkáváme s výchovnými problémy a musíme je řešit. Někdy nám situace umožňuje zvážit možná řešení a vybrat „to optimální“, častěji je ale nutné daný problém řešit okamžitě.

Být šikanován je velmi nepříjemné. Snášet nadávky, urážky či fyzickou bolest a denně se při cestě do školy strachovat, co si ostatní zase vymyslí. Někteří lidé stále ještě zastávají názor, že šikanování je nedílnou součástí růstu a dospívání, tedy něčím, čím si každé dítě musí projít, aby pak obstálo ve tvrdých a nelítostných zkouškách každodenního života. Pravdou však je, že velmi často následuje pokles sebevědomí a dítě o sobě začne pochybovat. Děti, které se stanou terčem šikanování, utíkají z domova, zhorší se jejich prospěch ve škole, prožívají emocionální stres a mnohdy se pokusí i o sebevraždu.

Dne 20. listopadu 1989 byla v New Yorku přijata Úmluva o právech dítěte. V Úmluvě se uvádí, že dítě má právo vyrůstat v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, a to nejen v rodině. Proto je povinností celé společnosti tuto Úmluvu dodržovat a snažit se všemi dostupnými prostředky o její naplnění, protože děti jsou pro život člověka tím největším darem.

Podstata výchovy se však ani v této hektické době nemění. Výchova se stále snaží uchovat vše, co má hodnotu a stojí za to, aby bylo mladším generacím předáno a zabránilo se tak ztratě paměti národa.

Pro svou závěrečnou práci jsem si vybrala problematiku šikany. Teoretická část si klade za cíl seznámit se s problematikou šikany, zejména ve školním prostředí, podrobně vysvětlit základní pojmy, které se šikanou souvisí, jako prevence a možnosti předcházení šikany, integrační programy proti šikanování, dále pak možné následky, které může tento patologický jev způsobit a také co lze považovat za varovné signály. Hlavním cílem praktické části je zaměřit se na žáky druhého stupně na konkrétní základní škole ve Zlíně a pomocí dotazníku vyhodnotit, zda se na škole objevuje šikana. Také jsem si stanovila dílčí cíle a hypotézy, které budu vyhodnocovat. Pro výzkum problematiky jsem navázala

spolupráci se základní školou, jejíž vedení mi umožnilo realizovat výzkum dané problematiky.

Pro účely práce jsem použila kvantitativní metodu a jako způsob sběru dat jsem si zvolila anonymní dotazník.

Téma šikana jsem si vybrala pro svoji bakalářskou práci, protože jsem matka dvou dětí, které se časem také zařadí do školního procesu. Základní škola, kterou jsem si vybrala pro svůj výzkum je blízko mého bydliště, je tedy pravděpodobné, že ji budou moje děti v budoucnu navštěvovat. Toto výzkumné šetření mi pomůže utvořit si obraz o situaci na dané škole.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA

Slovo šikana (šikanování nebo šikan) pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslně připravenou potíže, obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Lstivé zákeřné jednání. Šikana může být pokládána i za zvláštní případ agrese. Pojem „šikana“ zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, co se dělo v socialistické armádě mezi „bažanty“ a „mazáky“ a o tom, co bylo v té době tabu.

„Šikanování je jakékoliv jednání, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumějí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.“¹

¹ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školních zařízení č. j. 24 246/2008-6, vydaného ve Věstníku MŠMT ČR, ro. LXV, 1/2009, sešit 1, s. 7 [online cit. 2010-13-10] dostupné z <http://www.lupa.cz/clanky/kybersikana-na-vzestupu/>

Slovem šikana se většinou myslí opakované ubližování, proto jako šikanování neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.

Šikanu můžeme také definovat jako **trvalé agresivní chování** jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení.

Hlavní vnější rysy šikanování by se daly popsat takto: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi či manipulaci.“*²

*„ Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“*³

Zásadně mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti (bázlivost apod.), nebo proto, že iniciátoři (agresori) útočí ve skupině tzv. **asymetrická agrese**.⁴ Cílem agresora není odcizení věci pro jejich hodnotu nebo pomstu, ale pro radost z uspokojení potřeby ponižovat lidskou důstojnost.

Šikana je jedním z obtížných výchovných problémů označovaných souborně anglickým pojmem CAN – „ Child Abuse a Neglet“, tj. týrání, zanedbávání zneužívání dítěte.

²KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. s. 27

³ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. s. 26

⁴ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995

2 DRUHY ŠIKANY

Se šikanou se nemusíme setkávat jen ve škole, ale také na pracovišti mezi lidmi, které bychom mohli označit jako inteligentní a kultivované.

2.1 Šikana na pracovišti

Oproti dětské šikaně, kde se projevuje agrese fyzická a psychologická v jednodušší podobě, šikana na pracovišti je mnohem rafinovanější a zákeřnější. Vyznačuje se vysokým stupněm psychologické agrese, donášením nadřazeným a intrik, ale mizivým procentem fyzických útoků. Psychologické, psychosomatické a sociální následky jsou však stejné.

2.1.1 Mobbing a bossing

V případě **mobbingu** se jedná o systematické intrikování a šikanování ze strany spolupracovníků s cílem někoho poškodit, znemožnit a způsobit mu škodu.

Bossing znamená prakticky totéž, ale k šikanování dochází ze strany vedoucího pracovníka s využitím jeho nadřazeného postavení v zaměstnání.

Důvody k šikaně:

- závist (lepší pozice v zaměstnání, rodinné zázemí, peníze, vzhled, apod.),
- touha ovládat druhé,
- sexuální motiv.

Strategie mobbingu a bossingu:

- izolace postiženého pracovníka (nezvání na oslavy, přátelská posezení, ale také na oficiální akce, jako např. porady apod.),
- šíření pomluv,
- sabotování práce (postižený pracovník nedostává důležité informace – dochází k neúmyslnému neplnění úkolů),

- znevažování výkonu a schopností (dobře odvedená práce „není vidět“, naopak sebemenší chybička se nafoukne do obrovských rozměrů),
- v případě bossingu nižší nebo žádné osobní ohodnocení, prémie,
- poškozování soukromí (rozebírání manželského života, anonymní telefonáty apod.).

Nejčastější oběti mobbingu či bossingu:

- noví pracovníci,
- lidé, kteří práci potřebují z existenčních důvodů,
- lidé, kteří jsou něčím nápadní,
- příliš aktivní a úspěšní lidé (vzbuzují obavy u kolegů, u vedoucích pracovníků – strach o svoji pozici).⁵

Rady pro případ, kdy se člověk stane obětí mobbingu či bossingu:

- vždy jednejte a řešte vzniklý problém,
- **schovávejte si důkazy** (písemná dokumentace, e-maily, nahrávka na diktafon, záznam na mobil, apod.),
- **zajistěte si osobní svědectví** v momentech, kdy jste diskriminováni (např. kolega),
- **zapisujte si veškeré události do deníku** (tyto důkazy mohou být rozhodující v jednání s vedením firmy, s odbory nebo v případném soudním procesu),
- **nezůstávejte s problémem sami**, promluvte si s někým blízkým, či s odborníkem,
- **zvažte rizika a rozhodněte se, zda zůstat v práci a problém řešit, či odejít.**⁶

2.1.2 Sexuální obtěžování

Zákoník práce popisuje sexuální obtěžování jako: „*Jednání sexuální povahy v jakékoliv formě, které je dotčeným zaměstnancem oprávněně vnímáno jako nevíтанé, nevhodné nebo urážlivé a jehož záměr nebo důsledek vede ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo k*

⁵ *Jak řešit problémy sexuálního obtěžování* [online, cit. 2010-26-10] dostupné z http://www.firebrno.cz/uploads/blondynky/verze_pdf/sikana_haraseeni.pdf

⁶ *Jak řešit problémy sexuálního obtěžování* [online, cit. 2010-26-10] dostupné z http://www.firebrno.cz/uploads/blondynky/verze_pdf/sikana_haraseeni.pdf

vytváření nepřátelského, ponižujícího nebo zneklidňujícího prostředí na pracovišti nebo které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí, které ovlivní výkon práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních.“⁷

Člověk je sexuálně obtěžován s podmínkami poskytnutí nebo naopak zabránění postupu v zaměstnání, může být podmiňováno udržení pracovní pozice nebo zaměstnání samotného. Obtěžování vytváří nepříjemné a nepřátelské prostředí, které znesnadňuje práci.

2.2 Šikana ve škole

U dětí a mládeže můžeme často pozorovat do jisté míry rafinované trýznění, které se někdy nazývá nepřímá šikana. Tímto druhem šikany se můžeme setkat zvláště mezi děvčaty, která mohou své spolužačky krutě ublížit například tím, že jí vyloučí ze společenských her, nemluví s ní, pomlouvami a intrikami ji naruší vztah s kamarádkou apod. **Přímá a nepřímá šikana** se ovšem často vyskytuje současně: dítě, které je fyzicky týráno, uráženo, bývá také svými vrstevníky izolováno a odstrkováno.⁸ Ke školní šikaně dochází často jednak v **ústraní** tj. beze svědků (v šatně, na toaletě či v zákoutí, které je dětem přístupné a kam nechodí pedagog pověřený dozorem), jindy se ale týrání spolužáka odehrává ve **třídě**, na přítomnosti většiny spolužáků, kteří se nepostaví na ochranu oběti z lhostejnosti, ze strachu nebo proto, že obětí je nesympatický žák (outsider). Potom vše, co dělá oběť, je špatné a vše, co udělají členové skupiny proti své oběti, se pokládá za eticky přístupné. A oběť sama bez pomoci situaci nezvládne. Ve škole lze dokonce mluvit i o **šikanování učitele** ze strany žáků, kteří dovedou pedagogovi málo energickému, v jednání s lidmi neobratnému nebo nesympatickému (byť pro jeho náročnosti a přísnost!) vytvořit nesnesitelnou situaci,

⁷ §1 ODSTAV 9 ZÁKONÍKU PRÁCE. [online cit. 2010-26-10] dostupné z <http://www.survivor.cz/vite-jak-resit-problem-sikany-a-sexualniho-obtezovani.html>

⁸ŘÍČAN P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995

znemožnit ho před kolegy nebo rodiči.⁹ Forma šikany bývá někdy poznamenána sexuálním zájmem, jindy zase rasismem. Příkladem uvedu situaci, kdy jedna romská dívka byla skupinou chlapců a dívek donucena, aby se svlékla, a pak musela na kolenu prosit, aby jí byly šaty vráceny. Bylo prokázáno, že v šedesáti procentech případů, kdy je šikanováno děvče, je agresorem chlapec nebo skupina chlapců. Není sice prokázáno, že chlapec, který šikanuje dívku, se tak „připravuje“ na znásilňování v budoucnosti (nevím o žádném výzkumu, který by na to byl zaměřen), ale považuji to za pravděpodobné. Případy, kdy dívky šikanují chlapce, jsou poměrně vzácné. Vyskytují se však skupiny šikanujících obojího pohlaví.¹⁰

2.2.1 Šikana dříve a dnes

Kdy se vůbec objevil problém šikany na školách? Pro přesnou odpověď na otázku by musely být k dispozici srovnatelné číselné údaje z minulosti a současnosti, které samozřejmě získat nemůžeme. Máme jen dohady a odhady. Když se ptáme starších lidí, velká většina nic takového nepamatuje. Silní samozřejmě ubližovali slabým vždycky, ale ve škole byla rozhodně mnohem přísnější kázeň. Děti si nemohly vůči učitelům dovolit ani zlomek toho co dnes. Navíc ve školních budovách bývalo patrně i méně příležitostí k šikaně.

V 70. letech u nás fenomén šikanování oficiálně ani neoficiálně neexistoval. Situaci vystihují slova G. H. Chestertona: „*Není to tak, že by neviděli řešení. Oni nevidí problém.*“¹¹

Autor Kolář považuje za první viditelný milník rok 1985. Tehdy se poprvé mediálně rozvířilo téma školní šikany. Letmo se totiž rozkryla „idyla“ na učilištích stavebních závodů Praha. Byla to první snaha otevřít problém šikanování u nás.

⁹ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995

¹⁰ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995

¹¹ *Společenství proti šikaně* [online cit. 2010-27-10] dostupné z http://www.sikana.org/03_dopis.pdf

K zajímavostem patří, že již v roce 1897 publikoval jakýsi pan Burk v časopise Pedagogical Seminary článek Teasing and Bullying (Škádlení a šikanování). Nicméně poté následovala téměř stoletá časová propast.¹²

2.3 Kyberšikana

Kyberšikana (též kybernetická šikana, počítačová šikana či cyberbullying) je druh šikany, který využívá elektronické prostředky, jako jsou mobilní telefony, emaily, pagery, internet, blogy a podobně. Řada jejich projevů může spadat do oblasti kriminálních činů. Její nejobvyklejší projevy představuje zasílání obtěžujících, urážejících či útočných mailů a SMS, vytváření stránek a blogů, popř. může kyberšikana sloužit k posilování klasických forem šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání scény na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, popř. vystavení na internetu. Zejména poslední varianta šikany může být extrémně nebezpečná – pokud se spojí s nějakou velmi ponižující situací. Zveřejnění ponižujících materiálů pro obrovské množství lidí, mnohonásobně zvyšuje utrpení a trauma oběti.¹³

2.3.1 Násilná videa

Dle studie **PEW INTERNET & AMERICAN LIFE** zažil v USA každý třetí teenager internetové obtěžování. S kyberšikanou se potýkají už delší dobu v Británii.

Již před několika lety se začali britští teenageři bavit natáčením útoků na nic netušící oběti pomocí mobilního telefonu. Tuto krutou zábavu nazývají britská média Happy Slapping. Typický útok Happy Slapperů je nečekaný a zákeřný, např. hození klacku pod kolo cyklisty apod. Po relativně nezávažných útocích skupinek teenagerů na ulicích přišly ale první velké

¹² KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

¹³ *Wikipedia* [cit. 2010-27-10] dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyber%C5%A1ikana>

problémy, kdy tři mladíci v Londýně ubili k smrti bezdomovce a filmovali si jeho zkrvavené tělo.¹⁴

2.3.2 Rozšíření problému kyberšikana v České republice

Přestože zatím neexistují doložená čísla, je zřejmé, že kyberšikana se stává i v ČR palčivým tématem. Tento negativní trend se mezi dospívající rozšířil z Velké Británie. Hlavním důvodem je především styl života dnešních mladých lidí, který je stále více spojen s informačními technologiemi. Přátelství i partnerské vztahy se dnes zcela běžně navazují přes internet a mobilní telefony. Nadace O2 a občanské sdružení Aisis zveřejnily výsledky nejnovějšího výzkumu fenoménu kyberšikany mezi českými dětmi, který mapoval situaci na školách v posledním půlroce. Výzkum ukázal, že 10% dětí se v posledních šesti měsících stalo obětí kyberšikany. Ukázal nízkou znalost tohoto pojmu mezi dětmi a zároveň jejich malý strach z kyberšikany. Potvrdil souvislost kyberšikany s atmosférou a vztahy ve třídě a nízkou důvěru žáků se s tímto problémem svěřovat učitelé. Také vyvrátil zažitou představu anonymního agresora. 78% agresorů navštěvuje stejnou třídu nebo školu jako oběť.¹⁵

Specifické znaky šikany

Podobně jako šikana má i kyberšikana své specifické znaky.

- Útočníci jsou anonymní.
- Mění se profil útočníků a profil obětí.
- Mění se místo a čas útoků.
- Ve virtuálním prostředí se lidé chovají jinak než ve skutečném světě.
- Při šíření kyberšikany pomáhá útočnickovi publikum.

¹⁴NYKODÝMOVÁ H. (ed.), [online cit. 2011-09-11] dostupné z <http://www.lupa.cz/clanky/kde-konci-legrace-a-zacina-kybersikana>

¹⁵Minimalizace šikany [online cit. 2011-09-11] dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/tiskove-zpravy/171-78-procent-pachatelu-kybersikany>

- Dopady kyberšikany na oběť není snadné rozpoznat.
- Kyberšikana může být způsobena neúmyslně.
- Množství případů kyberšikany mluví samo za sebe. (V říjnu 2006 v polském Gdaňsku ponížili spolužáci 14letou školačku Annu Halman, když ji svlékli, osahávali a předváděli znásilnění. Asi dvacetiminutovou scénku nahráli na mobilní telefon. Dívka trauma neunesla a oběsila se).¹⁶

2.3.3 Bezpečnostní opatření ve světě a v ČR

Kyberšikana je natolik závažným problémem, že se boj proti ní stal pro letošní rok hlavním tématem celoevropského Programu pro bezpečnější internet (2009–2013). Jeho součástí je také **český projekt Saferinternet.cz**. Stejnomené české webové stránky jsou zaměřené na aktuality a rady v oblasti internetové bezpečnosti. Jsou určeny rodičům i pedagogům. Dalším výstupem projektu jsou webové stránky Protišikaně.cz navazující na úspěšný **projekt Minimalizace šikany** (projekt iniciovala a finančně zajistila Nadace O2).¹⁷

Přehled bezpečnostních opatření ve světě

Polsko	filtrování školních sítí, zákaz používání mobilních telefonů ve škole
Jižní Korea	speciální policejní vyšetřovací týmy
USA	od roku 2006 je kyberšikana federální zločin

18

¹⁶NYKODÝMOVÁ H. (ed.) [online cit. 2010-09-11] dostupné z <http://www.lupa.cz/clanky/kde-konci-legrace-a-zacina-kybersikana/>

¹⁷KŘEŠŤANOVÁ L. (ed.) [online cit. 2010-09-11] dostupné z <http://ruce.cz/clanky/595-kybersikana-aneb-nikdy-nevis-kdo-je-na-druhe-strane>

¹⁸NYKODÝMOVÁ H. (ed.) [online cit. 2010-09-11] dostupné z <http://www.lupa.cz/clanky/kde-konci-legrace-a-zacina-kybersikana>

3 PROJEVY A NÁSLEDKY ŠIKANY

„Šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů skupinového organismu, který podlehl infekci.“¹⁹

3.1 Stádia onemocnění sociální skupiny

Michal Kolář je autorem následujícího schématu, jedná se o **pět stádií onemocnění**. Je to vývoj šikanování od počátečního stádia až po rozvinuté.

Schéma stádií šikanování

První stádium: zrod ostrakismu

Šikanování se může objevit téměř v každé skupině, stačí k tomu běžné a nenápadné podmínky. Kázeň v takové skupině bývá docela dobrá, agresori nejsou žádní nemocní sadisté, ale obyčejné děti. Jde o **mírné**, převážně **psychické formy násilí**, zaměřené na "neoblíbence, obětního beránka".

Jedná se o děti, které se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Ostatní ho odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

¹⁹KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. s. 35

Ostrakismus, zárodečný stupeň šikanování může přerůst do dalšího stadia. V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako „ventil“.

Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, může to být před písemkou, po konfliktu s učitelem, ale také paradoxně v situacích, kdy o nic nejde – na horách, na brigádách, ve škole v přírodě nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje.

Manipulace se přitvrzuje a agresoři přitvrzují "zábavu" na úkor nejzranitelnějšího spolužáka. Zvláště nebezpečné jsou situace, kdy se v jedné třídě sejde několik výrazně agresivních dětí, které používají od samého počátku násilí pro uspokojování svých potřeb. Zažijí to, jak chutná moc, když bijí někoho slabšího a ustrašeného a jejich agresivní chování se začíná opakovat.

Další vývoj záleží na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. Pokud ve skupině panují kamarádké vztahy a pozitivní morální hodnoty, potom pokusy o šikanování neuspějí. Pokud je však tato skupina ponechána sama sobě, automaticky převáží lidská strategie skrýt vlastní strach a využít vztahu druhého.

Pokud je imunita skupiny nějakým způsobem oslabena, například panováním převážně lhostejných vztahů, atmosférou rivality a nepřátelství, potom je skoro jisté, že násilí v nějaké formě zakoření. Může dále růst do pokročilých stupňů skupinové destrukce.

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

Toto stádium považuje Michal Kolář za klíčový moment, kdy se rozhoduje, zda se počáteční stádium šikany přehoupne do stadia pokročilého. Vytváří se skupina agresorů, tzv. „**úderné jádro**“. Tito šířitelé „viru“ začnou **spolupracovat** systematicky, nikoliv již pouze náhodně a šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už „osvědčeným“ objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou „slabí“, neoblíbení. Ve skupině existují podskupiny, které podle svého charakteru bojují různým způsobem o vliv. Postup agresorů za mocí by mohlo ovlivnit jen vytvoření silné pozitivní podskupiny, která by byla podskupině agresorů rovnocenným partnerem ve vlivu a popularitě svých členů.

Podle Kolářových zkušeností je však výskyt silných podskupin slušných žáků poměrně řídký. Mají nevýhodnou pozici vůči agresorům, kteří nerespektují pravidla.

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

V tomto stadiu pokročilé šikany jsou **normy agresorů přijaty většinou** a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává tlak novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dochází ve skupině k šokující přeměně, u členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, druhého já, které je zcela poplatné normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

V pátém stadiu jsou normy agresorů přijaty nebo aspoň respektovány téměř všemi členy skupiny. Nastává plné nastolení ideologie šikanování, tzv. **stadia vykořisťování**. Šikanování se stává skupinovým programem. Žáci jsou rozděleni na "otrokáře" a "otroky", kdy agresoři sami sebe označují za nadlidi, krále atd. a své oběti za podlidi, poddané atd. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné, od peněz po školní znalosti. Největším důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim otrokáři mohou způsobit bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit.

„Postupem času dochází ke zdokonalování a narůstání násilí. V malé skupině vítězí zlo, nápadně podobné fašismu. Ti, co byli dříve neutrální či mírně nesouhlasili, stále se aktivněji připojují k týrání nebo samostatně začínají šikanování realizovat. Brutální násilí je považováno za něco normálního. Zbytky lidskosti byly vytěsněny, není zde místo pro soucit s utrpením a zcela vymizel pocit viny.“²⁰

Rady odborníků jak poznat šikanu

²⁰KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. s. 36

Výzkumy také zjistily, že učitelé mají problém diagnostikovat správně situaci, která má příznaky šikany. Příčinou je, podle psychoterapeuta Michala Koláře, že nejsou v tomto směru systematicky vzděláváni na pedagogických fakultách. Šikana má několik stadií a učitel je musí dobře rozpoznat, aby zvolil správný postup k nápravě. Nejhorším, pátým stadiem je rozdělení kolektivu na dvě skupiny, kdy první má právo takřka na všechno a druhá nemůže nic. Vedoucí agresor mívá někdy důvěru učitelů, protože bývá inteligentní a nikdo by od něho projevy násilí nečekal. Ten pak manipuluje celou společností.

Pokud se na šikanu přijde včas, existuje několik scénářů, jak ji řešit, základní postup zvládnou i proškolení učitelé. Nejdříve by se měli pečlivě vyptat informátorů, jak přesně k události došlo. Pedagogové si mají citlivě promluvit s obětí a nalézt co nejvíc vhodných svědků, kteří nepatří ke skupině agresora. Všechny svědky by měl pedagogický sbor důsledně chránit, agresor a jeho kamarádi by neměli vůbec vědět, že se problém vyšetřuje, myslí si Kolář. Poté, co učitelé nasbírají dostatek informací, čeká je rozhovor s viníky a sestavení výchovné komise, která se bude zabývat následky šikany, přizvat by měli také rodiče.²¹

Snad je dnes opravdu ve škole více agresivity a více agresorů – ale není i více jejich potenciálních obětí? Není i více dětí, které jsou šikaně vystaveny? Děti bez pomoci a bez ochrany, ale i bez vnitřní schopnosti pomoc a ochranu získat a agresí vzdorovat? Myslím si, že to je ten problém, který uniká obecné pozornosti.

Motivy k ubližování

- ***Motiv upoutání pozornosti.*** Agresor touží být středem zájmu publika, snaží se tedy dělat všechno proto, aby získal obdiv a přízeň.

²¹ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

- **Motiv zabíjení nudy.** Tyran pocítuje při šikanování, že našel konečně něco, co ho skutečně baví.
- **Motiv „Mengeleho“.** V této situaci, chce člověk přijít na to, kam až může zajít a co člověk vydrží.
- **Motiv žárlivosti.** Už v Bibli je popsán tento důvod vedoucí k šikaně. Příběh Josefa a jeho bratří.
- **Motiv prevence.** Nechci být šikanován, tak raději sám začnu šikanovat jiné.
- **Motiv vykonat něco velkého.** Násilníci jsou neúspěšní nejen ve škole. Šikanováním dokazují sami sobě, že jsou schopni provést něco významného.²²

3.2 Signály pro pedagogy a rodiče

Pedagog má s dítětem každodenní kontakt a může sledovat vývoj, jakým dítě prochází. Někdy se učitel setkává s dítětem několik let, a tak jsou jeho znalosti o dítěti dost hluboké. Tím se učitel dostává do velmi privilegovaného postavení a může identifikovat šikanování s větší pravděpodobností, než kdokoliv jiný.

Šikana je velmi závažný problém a často bývá dlouhou dobu utajena. Odhalování šikany je složitou záležitostí, a proto je důležité věnovat pozornost případným varovným signálům:

Přímé znaky šikany:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislivým, nebo pohrdavým tónem.

²²KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.

Skutečnost, že se jim podřizuje.

- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.²³

Nepřímé znaky šikany:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- Při přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
-

²³ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 28 275/2000-22) [online cit. 2010-09-11] dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane/25-prime-a-neprime-znaky-sikanovani>

- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.²⁴

Signály pro rodiče

Rovněž rodiče by měli věnovat pozornost zvláště těmto známkám šikany:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávalo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno i pozorovat strach.
- Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad.
- Zmínky o možné sebevraždě.
- Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.

²⁴ *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 28 275/2000-22* [online cit. 2010-09-11] dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane/25-prime-a-neprime-znaky-sikanovani>

- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma.
- Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.²⁵

Uvedené známky šikanování mohou být samy o sobě nevinné, problém ovšem nastává, pokud se často opakují, nebo se vyskytne současně větší počet příznaků.

Jak pomoci svému dítěti

Nejúčinnější pomoc, kterou můžeme svému dítěti poskytnout, vychází z umírněné reakce bez přílišného dramtizování nebo naopak přehnaného bagatelizování. Je důležité najít si správný odstup, zvolit zlatou střední cestu, abychom dítě podrželi. Musíme s ním umět mluvit a naslouchat.

Je na řediteli a na pedagogických pracovnících, aby na škole zajistili dodržování zákonů i vnitřních předpisů a pravidel. Nejlepší řešení v případě, že se vaše dítě stalo obětí šikany, je okamžitě upozornit vedení školy, aby se incidenty zabývalo a aby zabránilo jejich pakování. Často vás budou brát vážněji, když nebudete intervenovat sami, ale společně s dalšími rodiči.²⁶

²⁵ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 28 275/2000-22) [online 9.11.2010] dostupné na <http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane/25-prime-a-neprime-znaky-sikanovani>

²⁶ GRAVILLONOVÁ I. BOURCET S. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy, vychovatele.* Praha: Albatros, 2006

3.3 Následky šikany

Následky šikanování jsou velice vážné, jak psychické tak i fyzické či sociální a mohou dítě dovést až k suicidálnímu pokusu, v horším případě k dokonané sebevraždě. Mezi **psychické** následky patří zejména frustrace sociálních potřeb oběti, snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy, nízké sebehodnocení, špatný vztah ke škole a k lidem, stálé napětí, špatná nálada a smutek. U pokročilejších stupňů šikanování to bývá rovněž všudypřítomný strach vedoucí k poruchám spánku, zvýšené únavnosti a neúspěchům ve studiu i v soukromém životě. Typické je, že jedinec v minulosti vystavený šikaně neusiluje o lepší společenskou pozici, nýbrž má tendenci stát se outsiderem ve všech skupinách, i tam, kde se již nešikanuje. Pokud šikana trvá delší dobu (měsíce až roky), dochází k totálnímu vyčerpání organismu, což může mít za následek rozvoj psychosomatického onemocnění (např. astma).

Stále vysoká hladina stresových hormonů v krvi vede ke zvýšenému krevnímu tlaku a ke zvýšenému riziku kardiovaskulárních nemocí v dospělosti. Následky poněkud jiného charakteru lze předpokládat i u dětí, které šikaně pasivně přihlížely. Hrozí jim ztráta iluzí o společnosti, které by měla každému člověku zajistit ochranu proti jakékoli formě násilí. Vzhledem k jejich zkušenosti, že autority nikterak nezasahují, ačkoli jsou mravní i zákonné formy zcela evidentně překračovány, mohou pak coby dospělí k násilí a porušování zákona podobně přistupovat i oni sami. Dochází tedy k porušení a pokřivení mravních a morálních postojů.²⁷

Je zřejmé, že následky agrese nebudou pro všechny stejné. Budou se lišit na základě osobní minulosti oběti jejich vlastností. Například dítě sebejisté, samostatné, obklopené rodinou i přáteli. Můžeme předpokládat, že ho napadení nenechá lhostejným, ale určitě mu také nezpůsobí nervové zhroucení. Jeho dostatečná sebedůvěra bude mírně pošramocena, nějakou dobu bude možná cítit ponížení a úzkost, avšak poměrně rychle se s tím vypořádá. O nepříjemného zážitku se může oprostít tím, že o něm bude mluvit s okolím, a získá tak pomoc, podporu a jistotu, že už se nebude opakovat.

²⁷ LOVASOVÁ L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006

Nyní si vezměme případ dítěte, kterému se nedostává sebedůvěry, a navíc je doma rodiče pravidelně bijí. Fyzický útok ještě zhorší jeho pošramocené sebevědomí a prohloubí trhliny v jeho psychice. Dítě je hluboce zraněno a nenastolí žádný obranný plán do budoucna. Třebaže každá osoba snáší a vypořádává se s agresí svým způsobem jinak, většina obětí se pravděpodobně nevyhne pocitům **studu a viny**. Co si o mně kamarádi pomyslí, až uslyší, že jsem vůbec nebyl schopen se bránit? Budou mě mít za padavku. Dítě má tendenci si myslet, že ti, co mu nadávají, mají třeba pravdu, když se jim ani nedokážu ubránit.²⁸

3.4 Stockholmský syndrom

Tento jev poprvé popsal v sedmdesátých letech jistý americký psychiatr. Nazval ho podle jedné události, ke které došlo v roce 1973 ve Švédsku. Při přepadení banky si zločinci vzali jako rukojmí její klienty. V průběhu několikadenního nuceného soužití spolu rukojmí a únosci navázali rozhovor. Únosci vysvětlili svým zajatcům pohnutky loupežného přepadení. Rukojmí pak odůvodnění banditů vzali za své, takže ve chvíli policejního útoku dokonce dobrovolně vyšli jako první, aby zlodějům posloužili jako ochranný štít. Završením příběhu bylo, že oběti odmítly své žalávníky žalovat, svědčit proti nim u soudu a pravidelně je navštěvovaly ve vězení. Jedna z bývalých obětí se nakonec za svého únosce provdala. V tomto konkrétním případě nedošlo k žádnému fyzickému násilí. Avšak i v případech fyzického násilí může proces ztotožnění nastat.²⁹

„Když bylo zacházení agresora s obětí až příliš degradující, hrůzně ponižená a pošpiněná oběť se cítí být stejně „špatná“ jako agresor a má pocit, že se mu podobá.“³⁰

²⁸ GRAVILLONOVÁ I. BOURCET S. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy, vychovatele*. Praha: Albatros, 2006

²⁹ Wikipedia [online cit.2010-21-11] dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Stockholmsk%C3%BD_syndrom

³⁰ GRAVILLONOVÁ I. BOURCET S. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy, vychovatele*. Praha: Albatros, 2006. s. 29

3.5 Rodina jako výchovný činitel

V podvědomí dnešního člověka vystupuje rodina jako společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Rodina se však v průběhu dějin vyvíjela a s tím se měnilo i postavení jednotlivých členů. Základem rodiny je pár tedy muž a žena, tedy nějaká forma manželství nebo partnerství. Výchozím znakem je existence nejméně jednoho dítěte. Znamé heslo zní: “Rodina je základ státu.”

Ve 20. letech minulého století bylo hlavním společenskou normou a požadovaným atributem společného života párů uzavření manželství. Moderní rodina tvořená páry rodičů a dětmi bývá dnes také označována jako **rodina nukleární**. Hlavně díky rozvodům se stále častěji setkáváme s pojmem **sériové manželství**. V důsledku toho potom mají děti místo dvou prarodičů z otcovy a dvou prarodičů z matčiny strany najednou babiček a dědečků čtyři a více. Chudáci děti. My dospělí máme kolikrát co dělat, abychom se v té spleti rodinných vztahů vyznali a co teprve ti malý tvorečci.

Děti jsou prostě úžasné a nemohou za to, do které rodiny se narodí. Vždy se snažíme a doufáme, že nebudeme opakovat chyby svých rodičů. Ale děláme pro to něco? Někdy mi připadá, že se jen necháváme unášet tím každodenním stereotypem. Jak správně vychovávat naše děti, aby z nich vyrostli lidé čestní, poctiví, zodpovědní....? Úloha rodičů je čím dál těžší, aspoň mi to tak připadá.

Odkud se bere tolik agrese? Z našich domovů! Přiznejme si to – lhostejnost doma i na veřejnosti dělá z dětí agresivní jedince. Tento problém se týká v současnosti také tzv. dvoukariérových manželství – a jakýchkoli jiných rodin, kde na dítě nezbyvá čas. Zajišťují svého potomka hlavně materiálně, pečují o něj, ale nevěnují se mu osobně. Není čas ani nálada. Pak dítě rodiče často obtížně zvládají a nevědí si s ním rady. Ale málokdy jsou ochotni připustit chybu na své straně. Takové dítě má intenzivní potřebu někam patřit, být uznáváno, mít pocit síly a potřebnosti. Už malé tříleté dítě si dokáže agresivním chováním, nejčastěji vztekem, získat výhody a prosadit se. Pokud na to rodiče přistoupí, stávají se otroky malého tyрана a je zaděláno na velký problém.

*„Podstata výchovy se však ani v této hektické době nemění. Výchova se stále snaží uchovat vše, co má hodnotu a stojí za to, aby bylo mladším generacím předáno a zabránilo se tak ztrátě paměti národa.“*³¹

Pokud chcete udělat pro své dítě opravdu maximum, abychom se vyhnuli nastíněnému vývoji , věnujte mu svůj čas více než materiální péči a důslednost v dodržování dohodnutých pravidel více než rodičovskou lhostejnost.³²

³¹ KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al. *Člověk – Prostředí – Výchova*. Brno:Paido 2001. s. 74

³² MARTÍNEK Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada (1. vydání) 2009.

4 PROTAGONISKÉ ŠIKANY

Co přiměje lidskou bytost, aby krutě mučila jiné lidi? Před touto otázkou nejde couvnout, i když lze očekávat, že píchne do vosího hnízda. Jde o bolestivou otázku, neboť poctivé hledání odpovědi hrozí být jedním ze zrcadel, které umožňuje zahlédnout skrytou tvář každého člověka. Porozumění šikanování ovšem znamená nejen se dozvědět o člověku, čeho je schopen, ale dává mu i šanci rozpoznat, čeho se musí vyvarovat, aby zkontroloval destruktivní agresi v sobě. Mučení a popravy vždy neodolatelně přitahovaly publikum.

Lidská krutost odjakživa lačnila po krvi a kochala se slzami obětí. Lidé se při popravách bavili jako na nějaké slavnosti. Starořecký myslitel a filozof Platon se dokonce domníval, že mozek člověka není vybaven na porozumění zlu.³³

Badatelé se shodují v tom, že agresivita (neboli sklon k agresivnímu jednání) se vytváří v předškolním věku, podle některých autorů již v prvních letech života. Určitou roli hrají **temperamentové dispozice**, zejména vznětlivost a impulsivita (silné popudy k náhlému, nepromyšlenému jednání, které jedinec špatně ovládá) a menší citlivost k možným následkům jednání. Tyto vlastnosti však samy o sobě nevedou k agresivitě. Musí k nim přistoupit určitý **způsob výchovy**, resp. zacházení s dítětem. Nejvíce patrně dítě poškodí nedostatek vřelého zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost až nepřátelství, prudké výbuchy negativních citů nebo dokonce nenávisť. K tomu často přistupuje fyzické i psychické násilí: bití, kruté tělesné tresty, nadávky, ponižování. Třetí rozhodující „ingrediencí“ je **tolerance k násilí**, jehož se dítě dopouští vůči vrstevníkům ve školce nebo na hřišti (také vůči sourozencům), nejednou dokonce přímá podpora a pochvala za násilné jednání, v němž rodiče vidí normální prostředek k dosahování cílů při jednání s druhými lidmi, zvláště mimo rodinu.³⁴

³³ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

³⁴ ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995

Typy agresorů šikany

Známý odborník na problematiku šikany Kolář (2001) sestavil tři typy iniciátorů šikany:

1. typ

Hrubý, primitivní, impulsivní, kázeňské problémy – narušený vztah k autoritě, někdy zapojení do gangů páchajících trestnou činností.

Vnější forma šikanování

Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, šikana cílená k zastrašování ostatních.

Specifika rodinné výchovy

Častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jakoby agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali.

2. typ

Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Vnější forma šikanování

Násilí a mučení je cíleně rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Specifika rodinné výchovy

Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ

„Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování

Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha vypíchnout „zábavné“ a „humorné“ stránky.

Specifika rodinné výchovy

Nezaznamenána výraznější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.³⁵

4.1 Profil oběti

Obětí šikany se může stát prakticky **kdokoliv**. Šikana hrozí např. dítěti, které přijde jako nové do sehraného kolektivu. Hrozí to zejména ve společnostech a v prostředí, kde vládne vysoká tolerance k násilným formám chování.

Oběti jsou oproti agresorovi vždy různě znevýhodněné, například fyzicky, mají **menší fyzickou sílu** nebo jsou **menšího věku** a jsou neobratné nebo se sníženým intelektem. Není ani vzácností, že se dítě stane předmětem nepřátelské skupiny pro nějakou svou přednost. Typickým příkladem může být **nadprůměrná inteligence**. Největší nevoli vyvolává zejména otevřené odmítání násilí.

Častěji se však děti stávají terčem šikany pro nějaký **handicap**. Velkou roli hraje **viditelná odlišnost dítěte**, nápadnosti v jeho zjevu, jako jsou zrzavé vlasy, obezita, koktání apod. nebo v jeho projevech, což si agresori berou jako záminku k šikaně. Pohrdání skupiny vedoucí k šikaně může postihnout i dítě ze **sociálně slabé** rodiny. Děti se nemohou oblékat „podle módy“, ani nemají přiměřené kapesné. Důležitým faktorem je v šikaně **rasová odlišnost**, především barva pleti.

Šikanované děti jsou v kolektivu méně oblíbené. Obětí se snadno stává **outsider** třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružovat, dítě s protivným chováním atd.

Část obětí má rodiče s velmi úzkostnou a přehnaně pečující povahou, jedná se hlavně o úzkostlivě pečující matky, které neustále žijí v obavách, aby se dítěti něco nepříhodovalo.

³⁵ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou současně agresory, jsou také nazývány jako „**agresivní oběti**“. Zúčastňují se, zvláště ve skupině, šikanování jiných dětí. U těchto šikanujících obětí je čtyřikrát pravděpodobnější než u ostatních skupin, že trpí nedostatkem pozitivních představ o sobě a pocitem nejistoty ve škole. Je však i pravděpodobnější, že po aktu šikanování, budou litovat, že týrali druhé.³⁶

Příklad

„Čtrnáctiletý žák jedné základní školy v Brně, původem Řek, byl dlouhodobě „mírně“ šikanován. Spolužáci na něj běžně volali cikáne, cígo mígo apod. Když se jednou posměváčkovi postavil, nastoupila na něj přesila. Neměl šanci. Chytili ho a několikrát udeřili do obličeje. Pak mu mlátili hlavou o zed'. Co měl dělat? K překvapení všech vytáhl vystřelovací nůž a vrazil ho až po střenku do hrudníku nejbližšímu útočníkovi. Ten se skácel k zemi. Nůž zasáhl srdce. Patnáctiletý Miroslav přežil podle lékařů jen zázrakem.“

37

V každém případě způsobuje dlouhodobé týrání jedince velmi hluboké deformace ve vývoji jeho osobnosti, které jsou tím závažnější, čím je jedinec mladší a závislejší na svých trýznitelích.

Typologie obětí

V praxi rozlišujeme

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
2. oběti „silné“ a nahodilé,
3. oběti „deviantní“ a nekonformní,

³⁶ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

³⁷ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. s. 104

4. šikanovaní žáci s životním scénářem oběti.

Dále rozlišujeme

- oběti zcela izolované (nemají žádného kamaráda),
- oběti mající alespoň jeden pozitivní opětovný vztah.³⁸

Příklad

„Typická“ oběť

„Zdeněk je uzavřený, tichý, mírný, málomluvný, zvýšeně sebekritický a nápadně bojácný chlapec. Fyzicky není příliš zdatný. Jeho dlouhodobým koníčkem jsou drahé kameny. Po několik let je o prázdninách hledal v lokalitách jejich výskytu a bez peněz tak dokázal vytvořit pozoruhodnou sbírku. Na nynější školu byl převeden, protože na té minulé byl dvakrát šikanován. V nové třídě nikoho neznal. Od počátku se cítil osamocený a bolestně to prožíval. Později mi řekl: Snažil jsem se skamarádit, ale jako kdyby žádný neměl zájem. Nikdo se mnou skoro nemluvil. Jedině když něco chtěli. Při „strachovém“ testu úplně selhal. Oblíbené silácké hry ve třídě vůbec nechápal a děsil se jich. Hrál se tu například na babu, při které se dávalo pěstí do rozkroku. Vypověděl: „Perou se mezi sebou surově a já nevím, jestli je to ze srandy.“ Zdeněk je „typická“ oběť, jejíž „úchylnou“ je, že nedokázala posoudit „vážnosti či nevážnosti násilí“ a věrohodnost výhrůžek.“³⁹

V jakém rodinném prostředí vyrůstají oběti?

³⁸ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

³⁹ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. s. 88

Nezdá se, že by jim v raném dětství chyběla rodičovská láska a něha. Spíše nebyly, snad pro matčinu úzkostnost, dostatečně vedeny k samostatnosti a nenaučily se, jak se prosadit v dětském světě. To se ovšem dá později do značné míry napravit.

Příklad

„Na linku bezpečí jednou večer zavolal chlapec, aby se svěřil se svým trápením se spolužáky. Ti se mu neustále vysmívali a sprostě mu nadávali. Když ji pohrozil, že to řekne rodičům, surově ho zbili. Od té doby se výprask opakoval několikrát do týdne, a to bez jakékoliv příčiny. Navíc ho starší spolužáci nutili, aby jim odevzdával svoje kapesné. Nejhorší chvíli prožíval před hodinami tělocviku, když se v chlapecké šatně převlékali a on jim musel ukazovat své přirození. Ze strachu před dalším ponižováním se postupně naučil škole vyhýbat. Rodičům říkal, že mu je špatně, a že ho bolí břicho a hlava – jenom aby do školy nemusel. Některá rána před odchodem do školy dokonce zvracel nebo míval průjmy. V noci se někdy budil ze spánku, jindy nemohl dlouho usnout. Navzdory tomu, že šikanování ze strany spolužáků trvalo již několik měsíců a neustále se stupňovalo, odmítal to komukoliv ve svém okolí sdělit. Rodiče si sice některých nesrovnalostí všimli, ale vždy se spokojili se synovým vysvětlením a žádné podezření nepojali. Chlapec se svěřil, že neví, jak dlouho to ještě vydrží. Zoufale to potřeboval někomu říct, ale strach ze msty spolužáků byl silnější. Během hovoru se chlapec poněkud uklidnil a na jeho hlase bylo znát, že se mu ulevilo. Nakonec se přece jen podařilo dodat mu odvalu a přesvědčit ho, že by měl co nejdříve všechno říci rodičům. Po nějaké době zavolal chlapec znovu a děkoval Lince bezpečí za pomoc. Na radu konzultantky se svěřil rodičům, kteří byli zprvu šokováni, ale vzápětí se rozhodli jednat. Obrátili se s prosbou o pomoc na Krizové centrum v místě jejich bydliště, kde dostali radu, jak postupovat dál. S lékařským nálezem a v doprovodu sociálního pracovníka z centra navštívili rodiče ředitele školy, který poté začal situaci řešit.“⁴⁰

⁴⁰ LOVASOVÁ L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 5

5 PREVENCE ŠIKANY

„Podobně jako je tomu u většiny nemocí, i o šikaně platí, že je mnohem snadnější, účinnější a levnější zlu předcházet, než je později – možná až příliš pozdě – odstraňovat nebo proti němu bojovat. To platí jak pro školní, tak pro rodinnou výchovu.“⁴¹

Schéma první pomoci u počátečních stádií šikany

1. Odhad závažnosti – stádia onemocnění skupiny a rozpoznání, zda nejde o neobvyklou formu šikany.
2. Rozhovor s informátory a oběťmi.
3. Nalezení vhodných svědků.
4. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.
5. Ochrana oběti.
6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.
7. Výchovná komise.
8. Rozhovor s rodiči oběti.
9. Práce s celou třídou.⁴²

5.1 Prevence primární

Primární prevence má za cíl **snížení pravděpodobnosti výskytu a vzniku šikany**. Primární prevence je zaměřena proti riziku vedoucím ke vzniku rizikových skupin, rizikových

⁴¹ ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. s. 71

⁴² *Minimalizace šikany* [online cit. 2010-13-10] dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane>

životních situací. Současně podporuje zdravý vývoj dítěte a rodiny, vytváření vzdělávacích programů.

5.2 Prevence sekundární

Ta se naopak uplatňuje v situacích, kdy již k šikaně došlo a kde je třeba **zabránit** tomu, **aby se šikana opakovala**. Patří sem včasná diagnostika, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogické opatření a výchovná práce s agresory.

Hlavní zásady při šetření šikany jsou:

1. Chránit zdroj informací, neprozradit ho.
2. Prozradit co nejméně o tom, co nám už je, a zejména co nám dosud není známo, nebo to nemůžeme dokázat.
3. Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat.
4. Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.⁴³

Velmi často se stává, že agresor stále zapírá a lže, čímž je oběť velmi často nucena své výpovědi měnit dle dané situace. Ostatní členové skupiny také jen velmi zřídka spolupracují.

Na pedagogických fakultách se metodice vyšetřování šikany nevěnovala velká pozornost, ale v současné době se pro posluchače pedagogických fakult již pořádají různé semináře, na kterých se učí pod vedením odborníků zvládat podobné situace. Cílem těchto seminářů

⁴³ ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995

není jen zvládnout první pomoc při **odhalení šikany**, ale naučit účastníky těchto kurzů i správnému **postupu při diagnostice a** stanovení způsobu postupu **vyšetřování**.

Současné šikanování vykazuje některé alarmující znaky:

- roste počet případů,
- snižuje se věk agresorů,
- zvyšuje se brutalita a rafinovanost šikany.

5.3 Prevence terciární

Prevence terciární se zaměřuje **jednak na pachatele** šikany, ve snaze zabránit jim opakovat svou činnost a **jednak na oběť** šikany ve snaze pomoci jí při řešení její situace. Za prvořadé se proto považuje posilování **sítě** takových **zařízení**, ve kterých dítě při krizové situaci nalezne **radu a pomoc**, linky bezpečí, poradny, azylová zařízení. Odborníci jsou toho názoru, že je třeba se **věnovat hlavně příčinám**.

Jako velmi naléhavé se jeví **vzdělávání pedagogických pracovníků** a zvýšení počtu a kvalifikace sociálních pracovníků. Příprava budoucích učitelů by se měla více zaměřovat na prevenci negativních jevů. Aktuální otázkou je rozšíření a obsazení míst psychologů na každé škole. Měli by sledovat a vést problémové děti, navštěvovat jejich rodiny. Dále by se měli zabývat poradenstvím, radit při výběru povolání, spolupracovat s pedagogicko-psychologickými poradnami a odbory péče o dítě. Jejich role by byla přínosem jak při předcházení šikaně, tak při jejím potírání.

Problém je také v tom, že děti jsou za šikanu většinou potrestány jen sníženou známkou z chování. Rodiče, kteří za mladistvé nesou právní odpovědnost, jsou jen velmi zřídka stíháni. Děti musí vědět, že je za podobné chování čeká velký trest. Zároveň by se měla ze zákona zavést ohlašovací povinnost. Také rodiče, kteří vědí, že jejich dítě šikanuje jiné, a nespolupracují, by měli být postiženi přestupkovým řízením.

Lepší finanční ohodnocení učitelského povolání by podle mě také zvýšilo motivaci pedagogů o tuto profesi, neboť v poslední době mnoho pedagogů odchází pracovat do odlišných sfér, kde je čeká vyšší finanční ohodnocení.

6 INTERVENČNÍ PROGRAMY PROTI ŠIKANOVÁNÍ V ZAHRANIČÍ A V ČR

Je možné zastavit epidemii školních šikan? Výsledky programů proti šikanování, které proběhly ve Skandinávii a Velké Británii dokazují, že ano.

6.1 Intervenční programy v zahraničí

První rozsáhlá školní intervenční kampaň byla na celonárodní úrovni zahájena v roce 1983 v Norsku. Ve školách byly rozdány dotazníky, naučné materiály a videa pro učitele, rady pro rodiče a byla provedena celková masová publicita. Tato kampaň probíhala ve dvojitě provedení. Jedna byla vedena E. Rolandem a druhá doplněná rozsáhlým intervenčním programem D. Olweusem.

Roland (1989), který výzkumně sledoval 37 škol ve Stavangeru, zjistil, že od roku 1983 do roku 1986 nenastal žádný pokles šikanování. Co mohlo stát za takovým neúspěchem?

Autor Kolář se domnívá, že zde chyběla systematictější intervence, vlastní kampaň měla pouze povrchní záběr, sama o sobě je naprosto bezmocná. Významnější pozitivní změna vyžaduje zejména výcvik pedagogů a zavedení speciálního programu s podporou supervize.⁴⁴

6.1.1 Olweusův program

Dan Olweus byl v letech 1983–85 pověřen ministerstvem školství k vedení celonárodní kampaně proti šikanování.

⁴⁴ *Jak na šikanu* [online cit. 2010-13-10] dostupné z <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=8781>

Nadstandardní součástí této frontální strategie byl intervenční program What We Can Do About Bullying (Co můžeme dělat se šikanováním?) na 42 základních a středních školách v Norsku.

Jeho program je založen na teorii sociálního učení, jehož postupy se aplikují na úrovni školy, třídy a jednotlivce. Jako základní předpoklad požaduje Olweus na učitelích a zčásti i na rodičích, aby problém šikany na školách uznali a rozhodli se ho omezit.

Aktivity v rámci programu zahrnují celou školu, hlavními aktéry jsou učitelé, žáci a rodiče, externí odborníci hrají jen okrajovou roli. Aktivity se odehrávají v různých rovinách. Na úrovni školy je prvním cílem určit rozsah daného problému jakožto podklad pro plánování dalších kroků. Na úrovni třídy se zavedou pravidla prevence násilí. Zároveň se uzavře dohoda o trestech za porušování pravidel. Vedle toho probíhají ve třídách pravidelné diskuse se žáky i oddělené rozhovory s oběťmi a pachateli a s jejich rodiči.

V důsledku těchto aktivit se celková atmosféra na školách jednoznačně zlepšila a omezily se i jiné formy chování porušující školní regule.⁴⁵

Výsledkem programu bylo snížení výskytu šikanování během dvou let o 50 %, a to jak u dívek, tak i u chlapců. Šikanování se nezvyšovalo ani mimo školu.⁴⁶

Jelikož výsledky Olweusova intervenčního programu nebyly dosud překonány, nelze divit, že další programy z něho více či méně vycházejí.

⁴⁵ STEVENS A., KESSLEROVÁ I., STEINACKOVÁ K. *Přehled osvědčených postupů při prevenci různých typů násilí v EU*. vyd. Kufr; [online cit.2010-13-10] dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/333.pdf>

⁴⁶ OLWEUS D. *Bullying at school . What we know and what we can do*. Blackwell: 1993

6.1.2 Jiné zahraniční programy

Ve **Velké Británii** byl nejrozsáhlejším intervenčním programem Sheffieldský projekt, který proběhl v letech 1991–94 (Smith a Sharp, 1994). Tento tým pracoval s 23 školami (šestnácti základními a sedmi středními) po dobu čtyř intervenčních etap. Každý tým vyvinul celoškolský přístup a vybral si z několika možností. Během této studie byl zaznamenán 17% pokles šikanování na základních školách, zatímco na středních školách došlo ke snížení pouze o tři až pět procent.⁴⁷

Jako další můžeme zmínit školní politiku vůči šikanování v **Irsku**, Portlandský výchovný program proti šikanování v USA, **Skotský** Edinburský program proti šikanování (Edinburgh Academy Preparatory school) aj.

Americký stát Oklahoma vydal v roce 2002 tzv. „School Bullying Prevention Act“. Na základě tohoto zákona se všechny státní školy zavazují k tomu, že budou řešit problémy spojené se šikanou a to především zavedením preventivních programů.⁴⁸

6.2 Intervenční programy v ČR

V České republice se šikana jako problém otevřeně řeší až od konce devadesátých let, i když první vlaštovky se objevily už v druhé polovině let osmdesátých. Byla provedena řada výzkumů, které potvrdily přítomnost šikany na našich školách, byly vydány první knihy na toto téma, začaly se u nás objevovat zkušenosti pedagogů ze zahraničí, nastal zájem médií, začaly se pořádat první výcvikové semináře pro odborníky.

V prosinci 2003 byl ukončen dvouletý projekt, který se zabýval ověřováním původního českého speciálního programu proti šikanování na zdravé škole (cílem projektu je výchova harmonicky rozvinuté osobnosti se schopností všestranně se vzdělávat pro další profesi a

⁴⁷ *Jak na šikanu* [online cit.2010-13.10] dostupné z <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=8781>

⁴⁸ *School Bullying Prevention Act* . [online cit.2010-12-10] dostupné z http://www.bullypolice.org/ok_law.html

zařazení do praxe v každodenním životě). Výsledky jsou mimořádně povzbudivé, mají světové parametry. Čtyři měsíce po zavedení programu klesla celkově šikana na druhém stupni školy průměrně o 42,5 %. Ve třídách, kde pracovali členové užšího realizačního týmu, se snížil výskyt přímého i nepřímého šikanování o 50 až 75 procent. K tomu je nutné dodat, že k největšímu efektu dochází po dvou letech fungování programu.

Důležité je zjištění, že samotný obecný preventivní program šikanu významně nesnižuje. Cestou k zastavení epidemie šikanování je propojení školního vzdělávacího programu, který rozvíjí příznivé sociální klima, se speciálním programem proti šikaně. Až tato kombinace obecného a speciálního přináší zásadní změnu.⁴⁹

6.3 Schéma prevence školních šikan

Nutno zdůraznit, že prevencí zde není myšleno pouze **předcházení** šikanování, ale i jeho **řešení** na všech úrovních vnitřního vývoje. Jde tedy o vybudování **ucelené ochrany** dětí a dospívajících před týráním spolužáků. Jak by měla takováto prevence vypadat, ukazuje následující schéma.

Schéma ucelené ochrany dětí a dospívajících před týráním spolužáky

1. *„Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.*
2. *Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.*

⁴⁹ *Minimalizace šikany* [online cit.2010-13-10]dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane>

3. *Odborné služby rezortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavami apod., jejichž úkolem je řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování*
4. *Spolupráce škol s odborníky z jiných rezortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry, zejména při brutálních a kriminálních šikanách.*
5. *Pomoc a podpora krajských úřadů a ministerstva školám při vytváření prevence šikanování.*
6. *Kontrola připravenosti škol ochránit děti před šikanováním ze strany české školní inspekce, krajských úřadů a ministerstva.*
7. *Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí úřadem Ombudsmana a nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Helsinský výbor, celostátní sdružení Společenství proti šikanování apod.* ⁵⁰

Škola nemůže bezprostředně odstraňovat destruktivní vlivy zvenčí, může k nim pouze přihlížet při hledání účinné ochrany žáků na své půdě. **Nejlepší primární prevencí** proti šikanování a násilí je **pedagogická komunita**, tedy budování otevřených, kamarádských, bezpečných vztahů mezi všemi členy společenství školy. Takovou komunitou jsou v mnoha případech školy podporující zdraví.

Podstatou teoretické části bylo seznámit se s problémem šikany na základních školách. Také jsem se snažila popsat možné způsoby řešení tohoto jevu, které by mohlo šíření této „nákazy“ zmírnit. Je zřejmé, že i u nás se konečně začal tento problém řešit a nezavírají se před ním oči, jak tomu v minulosti často bylo. Šikanu musíme chápat jako problém

⁵⁰ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. s. 198

pedagogický, psychologický, sociologický a mravní. Tento závažný jev poukazuje nejen na nedostatky školského systému, ale také na nebezpečné trendy, které se šíří celou společností v podobě

ztráty solidarity se slabými, podkopávání principu autority, trávení množství času nekulturní pasivní zábavou nebo pokleslé pojetí demokracie jako prostoru osobní libovůle.

Nesmíme zapomínat, že šikana není chvilková záležitost, ale obvykle je trvalejšího rázu a může mít následky na celý život. Je to především na rodičích, aby svým dětem vštíplili základy dobrých mravů, že ubližovat se prostě nesmí!

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 CHARAKTERISTIKA ŠKOLY

Základní škola a její zaměstnanci si nepřejí být jmenováni, nebudu tedy uvádět žádné konkrétní informace. Výuku zajišťuje 45 kvalifikovaných pedagogů. Daná škola poskytuje vzdělání zhruba 550 žákům, podle svého vzdělávacího programu Základní škola. Od školního roku 2007/2008 je na ní vyučováno podle vlastního školního vzdělávacího programu VZDĚLÁNÍ-SPORT-PŘÍRODA.

Kromě běžných tříd 1. až 9. ročníku jsou na škole od 2. ročníku v případě dostatečného počtu žáků doporučených pedagogicko-psychologickou poradnou zřizovány také třídy specializované pro žáky se specifickými poruchami učení (dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie). Od školního roku 2009/2010 je zřízena 1. logopedická třída pro žáky s logopedickými vadami. Žákům se specifickými poruchami učení a žákům s logopedickými vadami se věnují speciální pedagogové.

Výchovně vzdělávací práci školy doplňují kroužky školní družiny, sportovní kroužky, organizování ozdravných pobytů v přírodě, exkurze, výjezdy do zahraničí, pořádání lyžařského výcvikového kurzu a zážitkové programy v rámci prevence.

7.1 Preventivní program popisované školy

Prevence sociálněpatologických jevů je každoročně realizována podle Minimálního preventivního programu, který je na začátku školního roku sestavován podle aktuálních potřeb školy. V rámci preventivního programu škola pořádá besedy, přednášky, promítání a uplatňuje nejrůznější prostředky a metody, které jsou součástí výuky, jako přirozený proces vzdělávání. Ve škole je informační nástěnka, kde jsou uvedeny kontakty na orgány jako Sdružení Linka bezpečí, Společenství proti šikaně aj. Za velmi důležitý prostředek komunikace s žáky škola považuje zřízení schránky důvěry. V průběhu přestávek jsou určeny učitelské dozory na chodbách, v šatnách, na toaletách. Metodik prevence se snaží vytváření pozitivních vztahů mezi dětmi, organizuje různé aktivity ve škole např. Žlutozelený den (je uspořádán na počest jara), kdy celá škola musí být oblečená do žlutozeleného oblečení a během vyučování chodí po třídách komise složená z učitelů a hodnotí nejlépe sladěnou třídu. Další soutěž Vorvaň nebo v rámci oslavy Dne Země, děti sbírají odpadky v lese a kolem školy. Preventisté spolupracují se všemi učiteli,

s výchovným poradcem a vedením školy. Pravidelně se účastní všech odborných seminářů, spolupracují také s krajským koordinátorem prevence i s okresním metodikem prevence.

Škola se zaměřuje na projevy šikany, které řeší vhodnými programy na posílení vztahů ve třídách. V rámci výuky občanské výchovy učitelé nastíní různé problémové situace, které mohou v kolektivu nastat a děti pak pomocí her nebo divadelních představení, tyto situace řeší. Přínosný je i program ve školní družině, který je zaměřen na zdravý životní styl, komunikační dovednosti, zvýšení sociálních kompetencí (rozvoj sociální orientace vedoucí k odpovědnosti za své chování), odstraňování nedostatků v psychické regulaci chování, schopnosti najít si své místo ve skupině a formování životních postojů (tolerance, ochota pomoci, sebeovládání, nepodléhat negativním vlivům).

Škole se též osvědčila již dlouholetá spolupráce s Uníí Kompas a návštěvy Městské policie Zlín.

V případě vzniklého problému, který je třeba řešit jednáním výchovné komise, se sejdou členové této komise, projednají problém, připraví jednání s přizvanými osobami, rodiči a zástupci dalších orgánů. Za přípravu jednání výchovné komise odpovídá výchovný poradce, který je také řídí.

8 FORMULACE PROBLÉMU A STANOVENÍ DÍLČÍCH CÍLŮ

Tato práce se zabývá problematikou šikany na základní škole. Cílem mého výzkumu je zjistit, zda ve třídách druhého stupně základní školy existuje šikana. Dílčí cíle, které jsem si při výzkumu stanovila je zjistit zda:

1. jsou šikanováni více chlapci nebo dívky,
2. mají děti odvahu se někomu svěřit,
3. je více obětí šikany z neúplných rodin.

Způsob, který jsem si zvolila k získání údajů o tom, kolik dětí se setkalo se šikanováním, je užití standardní metody anonymního dotazníku.

8.1 Formulace hypotéz

Položila jsem si základní otázky a stanovila hypotézy, které po skončení výzkumu budu moci potvrdit nebo naopak vyvrátit. Výsledky dotazníkového šetření nejsou jistě úplně přesné, ale rozhodně to nejsou nepodložené a zanedbatelné údaje.

H:1 Hypotéza

Jsou šikanováni více chlapci nebo dívky?

Podle výzkumů, které byly během posledních několika let provedeny, ať u nás nebo v zahraničí, bylo prokázáno, že **více jsou šikanováni chlapci než dívky**. Myslím si, že i tento fakt se projeví po ukončení výzkumu.

H:2 Hypotéza

Mají děti odvahu se někomu svěřit?

Jako pravděpodobnější výsledek této části výzkumu očekávám spíše to, že oběti nebo svědci šikany mnohdy **nemají odvahu se svým trápením někomu svěřit**. Z důvodu obavy z nepochopení nebo vlastního studu, či jiné faktory.

H:3 Hypotéza

Je více obětí šikany z neúplných rodin?

Podle mého názoru se během výzkumu ukáže, že obětí šikany se více stávají děti, **kteří pocházejí z neúplných rodin**.

9 METODA SBĚRU DAT

Jednou z metod, kterou lze použít v případě kvantitativního výzkumu, je způsob sběru dat pomocí anonymního dotazníku, který jsem si také zvolila pro svůj výzkum.

9.1 Dotazník

Ke sběru dat jsem vybrala anonymní dotazník. Všechny otázky, které jsem použila jsou vybrány z dotazníku, který ve své knize uvádí Kolář.⁵¹

Ve svém dotazníku jsem užila převážně otázky uzavřené, ale i otázky otevřené, s místem pro vlastní vyjádření. Pro svůj výzkum jsem si vybrala základní školu ve Zlíně. Po dohodě s ředitelem školy, který mě požádal, abych jméno školy neuváděla, budu hovořit pouze obecně o základní škole. Dotazník byl rozdán žákům druhého stupně (6. A, 6. B, 7. A, 7. B, 8. A, 8. B a 9. A) ve stejnou dobu v průběhu vyučovací hodiny. Z pochopitelných důvodů, jsem se tedy osobně nemohla zúčastnit rozdávání ve všech třídách. Celkem bylo rozdáno respondentům **140 dotazníků, z nichž se mi 125** vrátilo zpět. Celé znění dotazníku ke zjištění šikany na škole je součástí přílohy č. 1.

Rozdělení otázek podle zjišťovaných skutečností:

- č. 1 zjišťuje, zda je respondent chlapec nebo dívka
- č. 2,3 zjišťuje spokojenost žáka ve třídě
- č. 4 zkoumá, zda má žák problémy s chováním
- č. 5 mapuje rodinnou situaci
- č. 6,7,8,9 otázky konkrétně zjišťují, zda k šikaně dochází, jak často a kým

⁵¹ KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001

- č. 10 jestli je žák ochoten se svěřit a komu
- č. 11,12 zda bývají pachatelé potrestáni
- č. 13,14 postoj třídního učitele k případným problémům ve třídě
- č. 15 důvody šikany
- č. 16 vyjadřují postoj žáků k šikaně

10 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉ METODY ZJIŠTĚNÉ NA ZÁKLADĚ PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU

Získala jsem odpovědi od 125 respondentů, (100%), z nichž bylo 69 chlapců a 56 dívek. Výsledky dotazníku jsem zpracovala nejen formou tabulek a grafů, ale i formou komentáře.

Pro co nejpřesnější výsledek byly dotazníky rozdány ve třídách za dohledu vyučujících pedagogů, kterým jsem nejprve všechny otázky objasnila, aby je případně mohli dětem vysvětlit. Také jsem je požádala, aby nejprve dětem přečetli úvodní preambuli. S vyučujícími jsme se dohodli, že tato akce bude probíhat najednou ve všech třídách druhého stupně. Nemohla jsem se tedy účastnit rozdávání dotazníku ve všech třídách. Byla jsem přítomna pouze ve třídě 9. A. Zde jsem dotazníky sama rozdala, dětem vysvětlila, za jakým účelem jsem přišla a nastínila dotazníkové otázky, aby nedošlo ke špatnému pochopení.

Také jsem děti požádala, aby dotazníky vyplnily co nejpřesněji, protože výsledky mohou sloužit jako zpětná vazba a případně pomoci ke zmapování situace v jejich třídě. V průběhu vyplňování jsem si pečlivě vše zapisovala a sledovala chování respondentů.

10.1 Popis chování respondentů při vyplňování dotazníku

Získala jsem odpovědi od 125 respondentů, (100%), z nichž bylo 69 chlapců a 56 dívek. Výsledky dotazníku jsem zpracovala nejen formou tabulek a grafů, ale i formou komentáře.

Pro co nejpřesnější výsledek byly dotazníky rozdány ve třídách za dohledu vyučujících pedagogů, kterým jsem nejprve všechny otázky objasnila, aby je případně mohli dětem vysvětlit. Také jsem je požádala, aby nejprve dětem přečetli úvodní preambuli. S vyučujícími jsme se dohodli, že tato akce bude probíhat najednou ve všech třídách druhého stupně. Nemohla jsem se tedy účastnit rozdávání dotazníku ve všech třídách. Byla jsem přítomna pouze ve třídě 9. A. Zde jsem dotazníky sama rozdala, dětem vysvětlila, za jakým účelem jsem přišla a nastínila dotazníkové otázky, aby nedošlo ke špatnému pochopení.

Také jsem děti požádala, aby dotazníky vyplnily co nejpřesněji, protože výsledky mohou sloužit jako zpětná vazba a případně pomoci ke zmapování situace v jejich třídě. V průběhu vyplňování jsem si pečlivě vše zapisovala a sledovala chování respondentů.

10.2 Výsledky získané na základě zpracování dotazníků

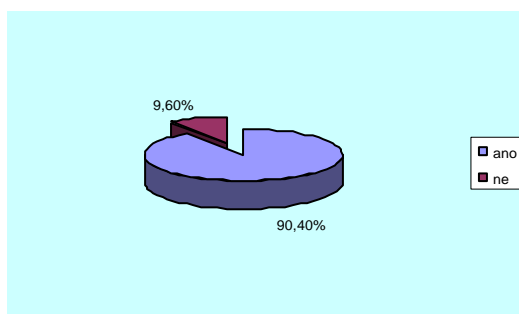
Získala jsem odpovědi od **125 respondentů**, (100%), z toho 69 chlapců a 56 dívek. **V otázkách č. 2 a 3** jsem se pokoušela zjistit, jaké postavení mají děti ve své třídě a zda-li jsou rády ve svém třídním kolektivu.

Z výsledků vyplývá, že **90,4%** dotázaných se cítí spokojeně ve své třídě a **80,8%** patří do party. (viz tab. 1, graf 1)

Tabulka 1. Jsi rád ve své třídě?

ano	90,40%
ne	9,60%

Graf 1. Jsi rád ve své třídě?

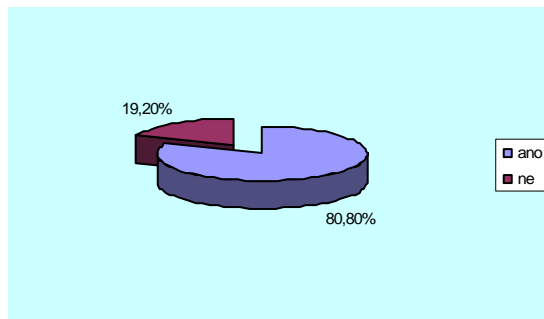

Otázka č. 3 zjišťuje, zda jsou ve třídě vytvořeny kamarádské skupiny. Výsledky ukazují, že **80,8 %** patří do party a **19,2%** dětí do žádné party ve třídě nepatří. (viz tab. 2, graf 2)

Tabulka 2. Patříš do party?

ano	80,80%
ne	19,20%

Graf 2. Patříš do party?

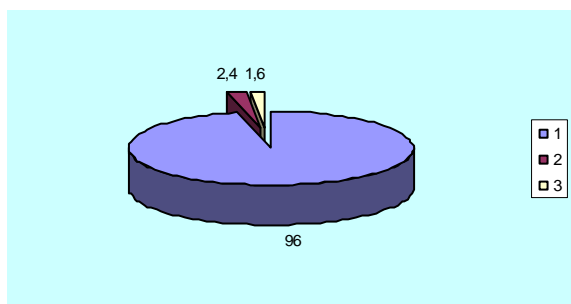

Otázkou č. 4 jsem sledovala, kolik žáků má problémy s chováním. Špatné známky z chování mohou být ukazatelem, zda jsou ve třídě problémoví žáci. Výsledek ukazuje, že z počtu 125 respondentů mělo 120 respondentů na vysvědčení jedničku z chování, což je **96%**, 3 respondenti měli dvojku **2,4%** a dva dotázaní měli trojku z chování **1,6%**. (tab.3, graf 3)

Tabulka 3. Jakou máš známku z chování?

známka	počet žáků	%
jednička	120	96
dvojka	3	2,4
trojka	2	1,6

Graf 3. Známkou z chování

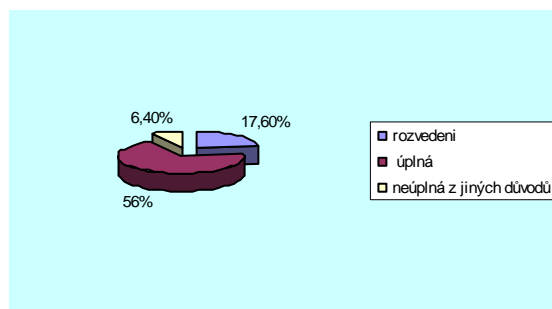
V otázce č. 5 jsem chtěla zjistit, zda má rodinné zázemí vliv na chování dětí. Rodiče zaujímají ve výchově dítěte prvořadé místo a jsou prvními lidmi, jejichž prostřednictvím se dostává dítě do společenských vztahů.

Z celkového počtu dotázaných je **17,6%** z rozvedené rodiny, v **6,4%** je rodina neúplná z jiného důvodu a v **56%** je rodina úplná. (viz tab. 4, graf 4)

Tabulka 4. Jaké je Tvé rodinné zázemí?

Graf 4. Jaké je Tvé rodinné zázemí?

rozvedeni	17,6%
úplná	56%
neúplná z jiných důvodů	6,4%

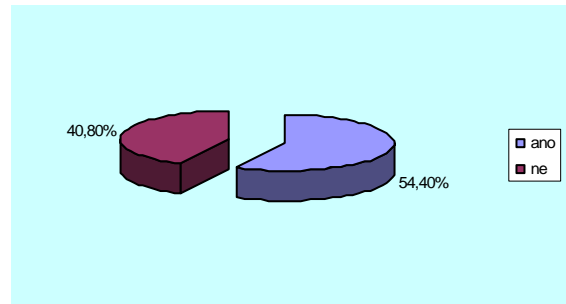

V otázce č. 6 a č. 7 jsem chtěla zjistit současnou situaci na konkrétní základní škole. Výsledek mě celkem překvapil. Samozřejmě beru v potaz tzv. „lži skóre“, které se u dotazníků vyskytuje. **14 dotázaných (11,2%)** uvedlo, že je jim ubližováno, z toho **3 děti** uvádějí každý den, **68 dětí (54,4%)** bylo svědkem šikany. Je zajímavé, že pouze **1 respondent**, který uvedl, že byl svědkem šikany, se někomu svěřil. Výsledky jsou vyjádřeny v % v tab. 5,6 a grafu 5,6.

Tabulka 5. Byl jsi svědek šikany?

ano	54,4%
ne	40,8%

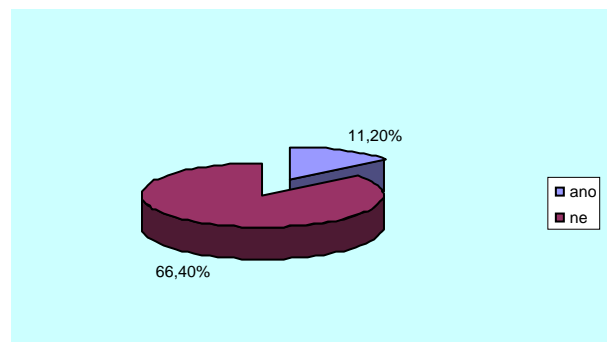
Graf 5. Byl jsi svědek šikany?

Tabulka 6. Ublížíval někdo Tobě?

ano	11,20%
ne	66,40%

Graf 6. Ublížíval někdo Tobě?

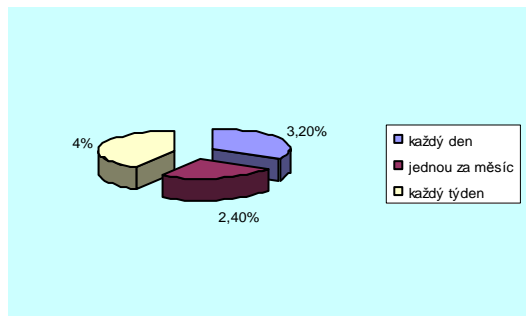

Otázka č. 8 upřesňuje, jak často dochází k šikaně. Vyjádřeno v % dochází k šikaně ve **3,2%** každý den, **2,4%** jednou za měsíc a **4%** každý týden. (viz tab. 7, graf 7)

Tabulka 7. Jak často dochází k šikaně?

každý den	3,2%
jednou za měsíc	2,4%
každý týden	4%

Graf 7. Jak často dochází k šikaně?

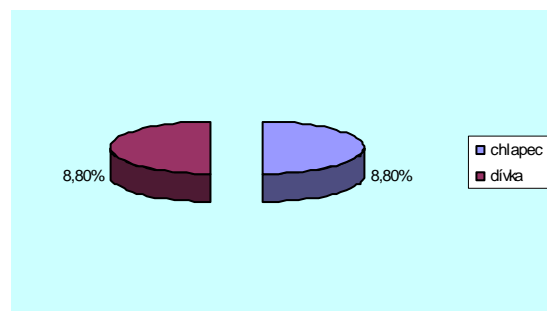

V otázce č. 9 se táží, zda je agresor dívka či chlapec. Můj předpoklad byl, že více agresivní jsou chlapci. Výsledky však překvapivě ukazují skutečnost, že je stejný počet agresivních dívek i chlapců **8,8%** (viz tab. 8, graf 8)

Tabulka 8. Je agresor chlapec nebo dívka?

chlapec	8,8%
dívka	8,8%

Graf 8. Je agresor chlapec nebo dívka?

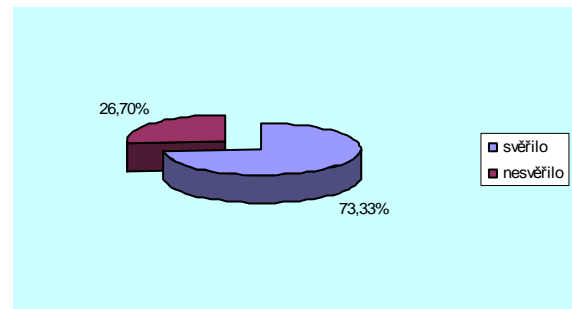

Z výsledků **otázky č. 10** vyplývá, **73,33%** z respondentů, kteří uvedli, že je jim ubližováno, se **někomu svěřilo**. (viz tab. 9, graf 9) Nejvíce dětí důvěřuje svým kamarádům a rodičům.

Tabulka 9. Řekl jsi o tom někomu?

svěřilo	73,33%
nesvěřilo	26,70%

Graf 9. Řekl jsi o tom někomu?

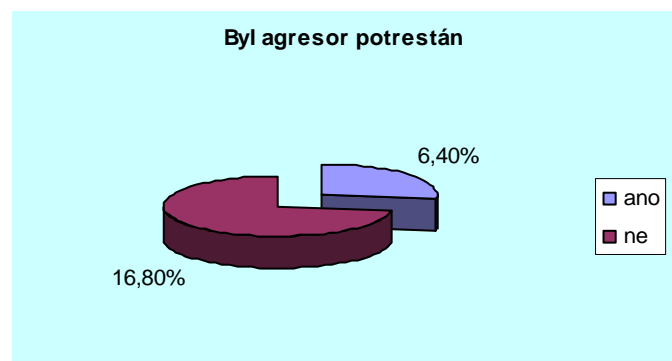

V otázce č. 11 respondenti uváděli, zda byl agresor potrestán a jakým způsobem. Agresor byl potrestán v **6,4%** případů a nebyl v **16,8%** případech. Způsob trestu byl ve dvou případech kázeňský trest, dále také ve dvou případech byli potrestáni slovní výtkou a pouze v jednom případě byli rodiče pozváni do školy. (viz tab. 10, graf 10 a tab. 11, graf 11)

Tabulka 10. Byl agresor potrestán?

ano	6,4%
ne	16,8%

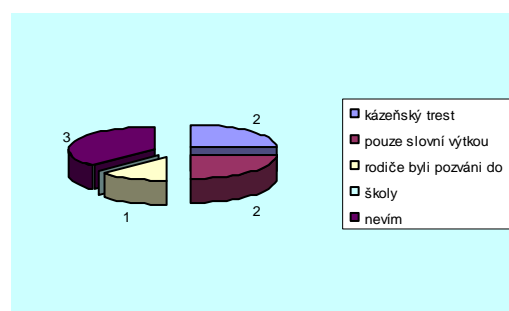
Graf 10. Byl agresor potrestán?

Tabulka 11. Způsob trestu

kázeňský trest	2
pouze slovní výtkou	2
rodiče byli pozváni do školy	1
nevím	3

Graf 11. Způsob trestu

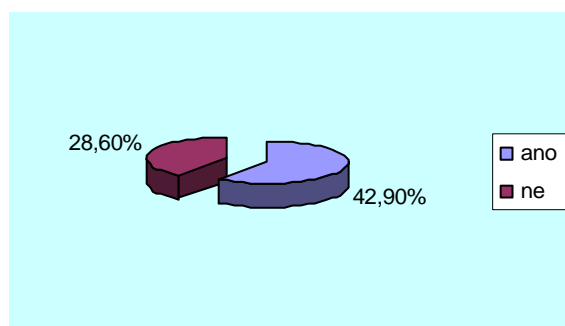

V otázce č. 12 uvedlo **6 respondentů** (ze 14, kterým bylo ubližováno), že osoba, které se svěřili, jim **pomohla 42,9%** (nejčastěji uváděli učitel, rodiče, kamarádi) **4** uvedli, že mu dotyčná osoba **nepomohla 28,6%**. (4 se nesvěřili) Výsledky v tab. 12 a grafu 12.

Tabulka 12. Pomohla Ti osoba, které ses svěřil?

ano	42,9%
ne	28,6%

Graf 12. Pomohla Ti osoba, které ses svěřil?

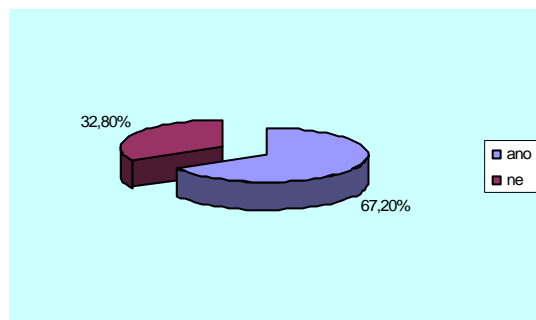

V otázce č. 13 a 14 jsem chtěla zmapovat, jakým způsobem řeší třídní učitelé konflikty a zda děti svému třídnímu učiteli důvěřují. Musím přiznat, že mě celkem překvapilo, že **67,2%** dotázaných považují za dobrý nápad požádat o pomoc učitele. Považuji to za velmi pozitivní výsledek. (viz tab. 13, 14 a graf 13, 14)

Tabulka 13. Je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

ano	67,2%
ne	32,8%

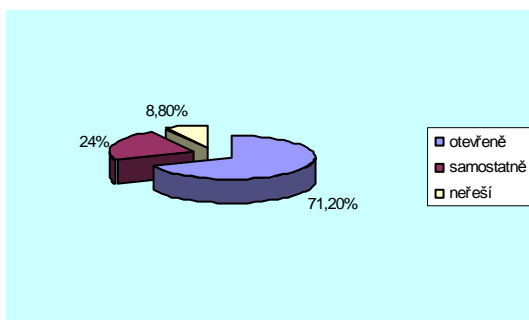
Graf 13. Je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

Tabulka 14. Jak řeší učitel konflikty ve třídě?

otevřeně	71,2%
samostatně	24%
neřeší	8,8%

Graf 14. Jak řeší učitel konflikty ve třídě?

Otázka č. 15 nabízí dětem možnost vyjádřit se, co vede agresory k ubližování.

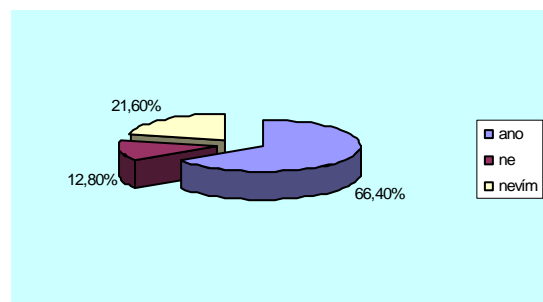
K této otázce se vyjádřilo pouze **7** respondentů. Jako důvody k ubližování uvádí např. **škodolibost, závist, agrese, odlišnost, potřeba něco si dokázat nebo komplexy.**

Zda je šikana vážný problém v **otázce č. 16**, **66,4%** respondentů uvedlo, že ano. Pouze **12,8%** nepovažuje šikanu za vážný problém a **21,6%** uvedlo nevím. (viz tab. 15, graf 15)

Tabulka 15. Je šikana vážný problém?

ano	66,4%
ne	12,8%
nevím	21,6%

Graf 15. Je šikana vážný problém?

11 VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ

Nyní vyhodnotím otázku a hypotézy, které jsem si položila v úvodu praktické části.

a) Jsou šikanováni více chlapci nebo dívky?

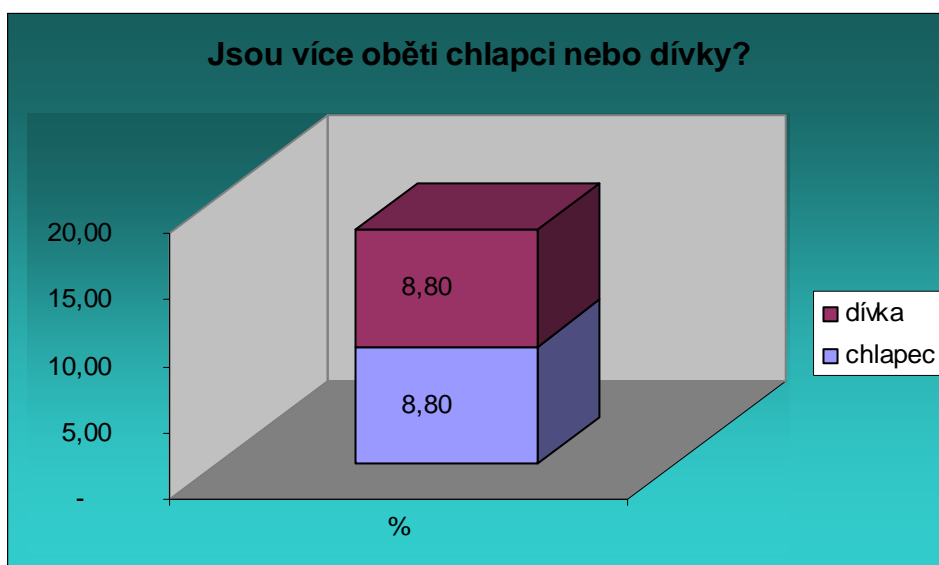
Praxe nasvědčuje tomu, že u dívek je výskyt šikanování oproti chlapcům nižší, ale ukázalo se, že má **hypotéza se v tomto případě nepotvrdila**. Z mého výzkumu na dané škole vyplývá, že je stejný počet šikanovaných dívek i chlapců. (viz graf 16 a tab. 16)

U šikanování mezi dívkami a u týrání tělesně postižených dětí v běžné škole stojí v popředí většinou nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací a již méně fyzickým násilím, a pokud ano, jde spíše o násilí nepřímé (poškozování věcí oběti apod.). V praxi se proto stává, že se žádná podoba fyzická agrese nemusí po celou dobu vyskytnout, a přesto může jít o pokročilou - totalitní - podobu šikanování.

Tabulka 16. Jsou více oběti chlapci nebo dívky?

chlapec	8,80%
dívka	8,80%

Graf 16. Jsou více oběti chlapci nebo dívky?

b) Mají děti odvahu se svěřit?

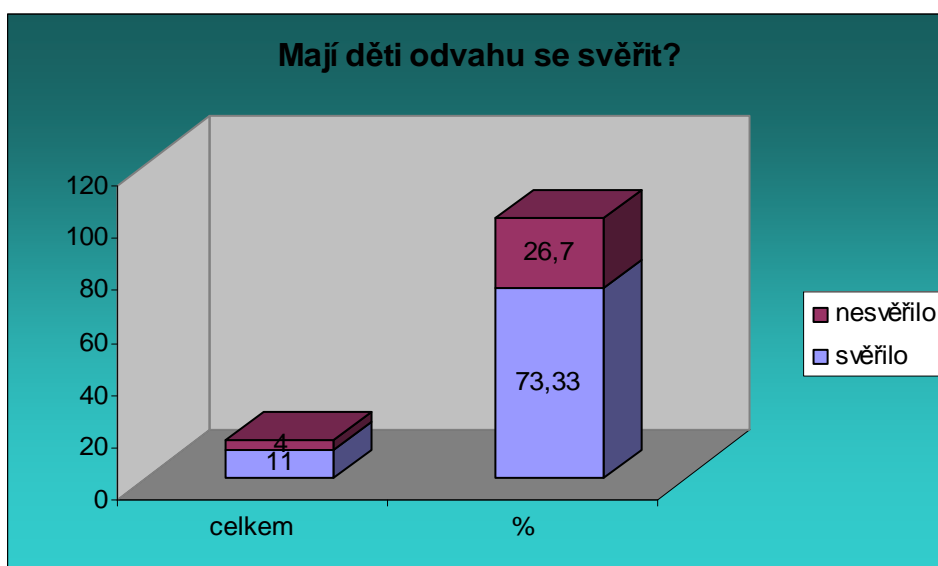
V tomto případě jsem očekávala negativní výsledek. **Zde se má hypotéza nepotvrzuje**, neboť více jak polovina (11 z 15 respondentů), kteří jsou oběti nebo svědky šikany (**73,33%**), se někomu svěřilo. (viz tab. 17, graf 17) V této otázce bylo také umožněno respondentům konkrétně napsat, komu se nejčastěji svěřovali. Nejčastěji to bylo rodičům, kamarádům a učitelům.

Důvěra patří k základním lidským emocím. Potřeba důvěry (psychology mimochodem označována jako třetí nejdůležitější hned po stravě a přístřeší) bezprostředně souvisí s naší touhou sdílet svůj život s dalšími lidskými bytostmi. Jestliže si děti schopnost důvěry z nějakého důvodu neodnesly ze své původní rodiny, může jim ji pomoci budovat blízký kamarád, pedagog, vedoucí zájmového kroužku či jiná dospělá osoba, která umí přispět k lidskému zrání druhých.

Tabulka 17. Mají děti odvahu se svěřit?

	celkem	%
svěřilo	11	73,33
nesvěřilo	4	26,7

Graf 17. Mají děti odvahu se svěřit?

c) Je více obětí z neúplných rodin?

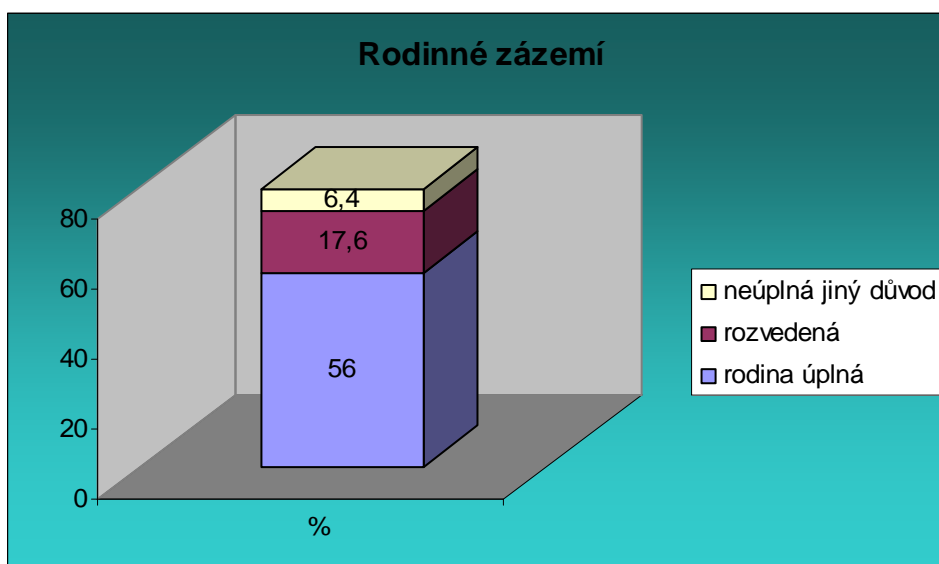
Jak jsem se zmínila v úvodu praktické části, očekávala jsem v tomto případě, že oběti šikany pocházejí spíše z rodin neúplných. Jak ukazuje graf 18 a tab. 18, zde se **má hypotéza absolutně nepotvrdila**. Z dotázaných žáků uvedlo, že jejich rodina je úplná v **56%**, rodiče jsou rozvedeni v **17,6%** případů a rodina je neúplná z jiných důvodů v **6,4%**.

Rizikovým faktorem pro dítě je nepochybně i absence jednoho z rodičů v rodině. V rodině závadově se chovajícího dítěte chybí nejčastěji otec. Chlapec i dívka postrádá model mužského chování.

Tabulka 18. Rodinné zázemí

	%
rodina úplná	56
rozvedená	17,6
neúplná jiný důvod	6,4

Graf 18. Rodinné zázemí

12 SHRNU TÍ A DOPORU ČENÍ PRO PRA XI

Hlavním cílem praktické části bylo zjistit, zda se na dané ZŠ ve Zlíně objevuje šikana. Z výsledku mé práce je zřejmé, že na škole se šikana objevuje. Z výsledků dílčích cílů, které jsem si stanovila vyplývá, že počet šikanovaných chlapců je stejný jako počet šikanovaných dívek. Dále pak, že ve více případech mají děti odvahu se svěřit. Přestože je pro dítě velmi důležitá přítomnost obou rodičů v rodině, výsledek, který jsem výzkumem získala svědčí o tom, že není větší počet obětí z neúplných rodin.

Zjištěná fakta o existenci šikany na zkoumané základní škole, byla překvapivě nižší, než-li moje očekávání, založené na studiu odborné literatury. Podle mého názoru to svědčí o dobře vypracovaném systému prevence, který na této škole mají. Je zřejmé, že šikanu se ze škol nikdy nepodaří zcela odstranit, přesto si dovolím navrhnout opatření, která by mohla být škole ku prospěchu:

- Zapojit do boje proti šikaně na škole větší měrou rodiče žáků. Věřím, že větší informovanost rodičů by mohla být škole přínosem.
- Cíleně zapojit samotné žáky do aktivního boje.
- Škola by měla důsledně vyšetřit každé, byť jen sebemenší podezření na šikanu a výsledky šetření zveřejnit a to proto, aby trauma postiženého bylo co nejmenší a ten, kdo šikanuje, byl za své nepřípustné chování postížen.

Jsem si vědoma toho, že mnou provedený průzkum byl jen malou sondou do školního prostředí dané základní školy. Přesto však věřím, že výsledky výzkumu, které jsem škole dala k dispozici, mohou pomoci a možná i ukázat cesty v boji se šikanou a agresí.

ZÁVĚR

Šikana je nebezpečným projevem patologického chování. Její zálužnost spočívá především v tom, že ne vždy je na oběti znatelná, protože psychická šikana nezanechává viditelné následky, na rozdíl od šikany fyzické.

Je bezpochyby nutné chápat šikanu jako komplexní problém: pedagogický, psychologický, sociologický a mravní. Především z morálního hlediska i z hlediska způsobené škody je šikana mnohem závažnějším přestupkem než například krádež. Tento závažný jev zřetelně poukazuje na hrubé nedostatky školského systému v naší zemi, ale i na bolestné nedostatky a velice nebezpečné rozkladné trendy celé společnosti, jimiž jsou zejména:

- ztráta solidarity silných se slabými;
- podkopání principu autority;
- pokleslé pojetí demokracie jako prostoru osobní libovůle;
- uvolnění a ochladnutí rodinných vztahů;
- trávení neúměrného množství času nekulturní pasivní zábavou.

Šikanu nelze podceňovat (bohužel se tak často děje) a při jejím sebemenším náznaku je třeba jednat, nikoliv si namlouvat, že „o tolik nejde“. S maximálním porozuměním bychom měli dětem naslouchat a nezlehčovat to, co nám vyprávějí. Ne všechny problémy však můžeme vyřešit sami, a proto není na místě váhat, zda kontaktovat odborníka, který společně s námi celou situaci zanalyzuje a navrhne možnou formu řešení. Musíme učit naše děti, jak se bránit a nebát se říct, že jim někdo ubližuje. Je nutné razantním způsobem trestat pachatele šikany.

Pomoc oběti šikanování i včasná prevence šikany je nejen nutností, ale povinností nás všech.

Cílem teoretické části bylo zpracování odborné literatury a seznámení se s základními pojmy, které souvisejí se šikanou na základní škole, prevence šikany a možné způsoby řešení. Cílem praktické části pak bylo zjistit jaká je znalost dětí o problematice šikany.

Na základě zpracování teoretické části práce lze konstatovat, že cíl pro ni stanovený byl splněn. Praktická část bakalářské práce byla zpracována na základě stanovení hlavního cíle, dílčích cílů a hypotéz. Vzhledem k výsledkům výzkumu se lze domnívat, že také cíle stanovené pro praktickou část práce byly splněny.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- GRAVILLONOVÁ I., BOURCET S. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy, vychovatele*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.
- KOLÁŘ M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.
- KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al. *Člověk – Prostředí – Výchova*. Brno: Paido 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- LOVASOVÁ L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-6991-652.
- MARTÍNEK Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada (1. vydání) 2009. ISBN 978-80 247-2310-5.
- OLWEUS D. *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell, 1993. ISBN 0631192393.
- ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Jak řešit problémy sexuálního obtěžování [online cit. 2010-26-10] URL
http://www.firebrno.cz/uploads/blondynky/verze_pdf/sikana_haraseni.pdf

Jak na šikanu [online cit. 2010-13-10] URL
<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=8781>

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školních zařízení č. j. 24 246/2008-6, vydaného ve Věstníku MŠMT ČR, rok LXV, 1/2009, sešit 1, s. 7 [online] URL <http://www.lupa.cz/clanky/kybersikana-na-vzestupu/>

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 28 275/2000-22 [online cit. 2010-09-11] MŠMT 2003. URL <http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane/25-prime-a-neprime-znaky-sikanovani>

Minimalizace šikany [online cit. 2011-09-11] Informační portál o šikaně na školách 2008
URL <http://www.minimalizacesikany.cz/tiskove-zpravy/171-78-procent-pachatelu-kybersikany>

NYKODÝMOVÁ H. (ed.) 2007. *Kde končí legrace a začíná kyberšikana* [online cit. 2011-09-11] URL <http://www.lupa.cz/clanky/kde-konci-legrace-a-zacina-kybersikana>

Společenství proti šikaně [online cit. 2010-27-10] IMPAX 2004
URL http://www.sikana.org/03_dopis.pdf

School Bullying Prevention Act . [online cit.2010-12-10] URL
http://www.bullypolice.org/ok_law.html

STEVENS A., KESSLEROVÁ I., STEINACKOVÁ K. *Přehled osvědčených postupů při prevenci různých typů násilí v EU*. vyd. Kufr [online cit.2010-13-10] Institut pro kriminologii a sociální prevenci 2007. URL <http://www.ok.cz/iksp/docs/333.pdf>

Wikipedia [cit. 2010-27-10] URL <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyber%C5%A1ikana>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1. Jsi rád ve své třídě?

Tabulka 2. Patříš do party?

Tabulka 3. Jakou máš známku z chování?

Tabulka 4. Jaké je Tvé rodinné zázemí?

Tabulka 5. Byl jsi svědek šikany?

Tabulka 6. Ubližoval někdo Tobě?

Tabulka 7. Jak často dochází k šikaně?

Tabulka 8. Je agresor chlapec nebo dívka?

Tabulka 9. Řekl jsi o tom někomu?

Tabulka 10. Byl agresor potrestán?

Tabulka 11. Způsob trestu

Tabulka 12. Pomohla Ti osoba, které ses světil?

Tabulka 13. Je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

Tabulka 14. Jak řeší učitel konflikty ve třídě?

Tabulka 15. Je šikana vážný problém?

Tabulka 16. Jsou více oběti chlapci nebo dívky?

Tabulka 17. Mají děti odvahu se světit?

Tabulka 18. Rodinné zázemí

Graf 1. Jsi rád ve své třídě?

Graf 2. Patříš do party?

Graf 3. Známkou z chování

Graf 4. Jaké je Tvé rodinné zázemí?

Graf 5. Byl jsi svědek šikany?

Graf 6. Ubližoval někdo Tobě?

Graf 7. Jak často dochází k šikaně?

Graf 8. Je agresor chlapec nebo dívka?

Graf 9. Řekl jsi o tom někomu?

Graf 10. Byl agresor potrestán?

Graf 11. Způsob trestu

Graf 12. Pomohla Ti osoba, které ses svěřil?

Graf 13. Je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

Graf 14. Jak řeší učitel konflikty ve třídě?

Graf 15. Je šikana vážný problém?

Graf 16. Jsou více oběti chlapci nebo dívky?

Graf 17. Mají děti odvahu se svěřit?

Graf 18. Rodinné zázemí

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P:1

Dotazník ke zjištění šikany dětí ve škole

Dobrý den

Jsem studentka UTB ve Zlíně a momentálně provádím výzkum šikany na vaší škole. Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje – strká do tebe, nadává ti, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevíšali si tě. Šikanování se děje skrytě, proto potřebuji tvoji pomoc a prosím tě, abys vyplnil (a) anonymně (tajně) tento dotazník. Tyto informace mohou pomoci zabránit ubližování slabým a bezbranným a vytvořit bezpečnější prostředí pro všechny.

1. Jsi chlapec nebo děvče?

- a) chlapec
- b) děvče

2. Jsi rád/a v této třídě?

- a) ano
- b) ne

3. Patříš ve třídě do nějaké party?

- a) ano
- b) ne

4. Jakou známku jsi dostal/a na vysvědčení z chování?

- a) jedničku
- b) dvojku
- c) trojku

5. Jaké je Tvé rodinné zázemí?

- a) rodina je úplná
- b) rodiče jsou rozvedení
- c) rodina je neúplná z jiného důvodu

6. Byl/a jsi svědkem toho, že někomu bylo ubližováno?

- a) ano
- b) ne

7. Ubližoval nebo ubližuje někdo ze školy Tobě?

- a) ano
- b) ne

8. Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno?

- a) téměř každý den
- b) téměř každý týden

c) asi jednou za měsíc

9. Ten, kdo Ti ubližuje je chlapec nebo dívka?

a) chlapec

b) dívka

Kolik je těch, kteří Ti ubližují?

a) 1

b) 2

c) 3 a víc

10. Řekl/a jsi o tom někomu?

a) ano

b) ne

11. Byl potrestán ten, co Ti ubližoval? Pokud byl potrestán, jak?

a) ano

b) ne

12. Pomohl Ti ten, komu jsi to řekl/a? Kdo Ti pomohl?

a) ano

b) ne

13. Jak řeší třídní učitel konflikty ve vaší třídě?

- a) otevřeně před třídou
- b) samostatně pouze s účastníky sporu
- c) konflikty jsou popírány a neřeší se

14. Myslíš, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

- a) ano
- b) ne

15. To, že Ti někdo ubližuje není správné. Řekli Ti , proč Ti ubližují? Nebo co si myslíš, že je k tomu vede?

16. Domníváš se, že je v dnešní době šikana vážný problém?

- a) ano, určitě by se měla řešit
- b) nepovažuji šikanu za tak velký problém
- c) neuvažoval/a jsem o tom

